

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์ โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษาเนื้อหาสาระด้านประวัติการพัฒนากิจกรรม กระบวนการ คติความเชื่อของประเพณีสงกรานต์ และการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ เป็นการวิจัยคุณภาพโดยกลุ่มประชากรจาก 4 ภาค คือภาคกลาง จังหวัดอุทัยธานี ภาคอีสานจังหวัดอุดรธานี ภาคเหนือจังหวัดพิษณุโลก และภาคใต้จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้สรุปเก็บความจากการแบบสัมภาษณ์ตามผลการข้อมูลจากกลุ่มประชากร 4 ภาค แบ่งตามเนื้อหาสัมภาษณ์ 5 รายด้าน ดังนี้

กลุ่มประชากรที่ 1: ภาคกลาง

นายพัทล เสวตวรรณ อาจารย์ประจำห้องเรียนจังหวัดอุทัยธานี วัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคกลาง สัมภาษณ์ ในวันที่ 6 เมษายน 2553 ได้แก่ชุมชนวัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี 10 คน คือ

1. นายนพพร สิงห์เรือง อายุ 69 ปี อาชีพค้าขาย
2. นายคำมูล ปันยา อายุ 58 ปี อาชีพราชการบำนาญ
3. นายเปรี้ยว กิ่งคำ อายุ 57 ปี อาชีพครู
4. นางสาว กัญาราม อายุ 65 ปี อาชีพแม่บ้าน
5. นางเป็ด ดันมูล อายุ 55 ปี อาชีพค้าขาย
6. นายเปี้ยว ปันคำ อายุ 78 ปี อาชีพทำนา
7. นายคำพา กันเนตร อายุ 77 ปี อาชีพรับจ้าง
8. นางซิ้ม รับพา อายุ 68 ปี อาชีพเย็บผ้า
9. นางบ่ารอ เชื้อทอง อายุ 67 ปี อาชีพค้าขาย
10. นางสหัสสัย พักคาม อายุ 66 ปี อาชีพทำนา

รายด้านที่ 1 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลประวัติและพัฒนาการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคกลางให้คำสัมภาษณ์ได้แก่ชุมชนวัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอนองจาง จังหวัดอุทัยธานี ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีความเป็นมาอย่างไร

ตอบว่า

มีความเป็นมาจากสภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศที่ร้อนจัดในช่วงเดือนเมษายน ผู้คนต้องการแก้ปัญหาอากาศที่ร้อนนั้นจึงใช้น้ำแก้อากาศร้อนกัน ด้วยการลงอาบน้ำกันนาน เมื่อลงอาบกันมาก ๆ ก็ลึกลงด้วยวิดน้ำ ใส่กันบ้าง ตักน้ำเทรดกันบ้าง แกล้งทำน้ำหกใส่กันทำให้ผ้าเปียกที่แก้มคนอื่นได้ก็ไฉไลทำให้เกิดการหัวเราะ สนุกสนาน ไซโยให้ร้องกัน เมื่อเห็นว่าเล่นน้ำในที่ต่าง ๆ สนุกสนานเช่นนี้ คนหนุ่มมากจึงนิยมลงแก้อากาศร้อนด้วยการลงเล่นน้ำ ด้วยสภาพการเช่นนี้ น่าจะเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเทศกาลหน้าร้อน แต่เทศกาลนี้เกิดขึ้นในเดือนเมษายนซึ่งเรียกกันทางจันทรคติว่าเดือนห้า ซึ่งเมื่อก่อนนี้ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยด้วยก่อนที่จะเป็นถือปีใหม่ในวันที่ 1 มกราคมตามสากล

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีกำเนิดมาอย่างไร

ตอบว่า

กำเนิดของสงกรานต์นั้น เกิดจากการฉลองในการส่งท้ายการเก็บเกี่ยวข้าวกล้าในนา และเตรียมเพาะปลูกใหม่ ว่ากันตามสังคัมวิทยาแล้ว เกิดจากการรวมกลุ่มกันแล้วคิดหาจุดร่วมที่สนุกสนานกัน บังเอิญว่าได้ข้อสรุปในเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อนก็จึงเล่นน้ำกัน เมื่อกาลนาเข้าก็กลายเป็นประเพณี

หากว่าตามคติของเทพของพรหมแห่งประเทศอินเดียแล้ว มีกำเนิดจากธรรมเนียมการกับกบิลพรหมทวยปัญหา 3 ราศีกัน โดยมีศิวะเป็นเดิมพัน ก็ถ้าใครตอบไม่ได้ คนนั้นต้องตัดศีรษะบูชาความรู้กัน ผลปรากฏว่า ธรรมเนียมการตอบได้ กบิลพรหมจึงต้องยอมตัดศีรษะของตน ปัญหาว่าศิวะนี้เมื่อตัดแล้วจะทิ้งที่ใดไม่ได้เลย จึงนำไปสถิตไว้ ณ ภูเขาสิเนรุมาศ หรือภูเขาไกรลาส เมื่อถึงเวลาจึงนำมาสงน้ำแล้วเวียนประทักษิณรอบเขาพระไกรลาสนั้น 3 รอบ ด้วยเหตุนี้ ถือว่าเป็นกรณีหนึ่งของกำเนิดสงกรานต์

คำถามที่ว่า ต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์เกิดขึ้นที่ไหนและเกิดตั้งแต่สมัยใดของชาติไทย ตอบว่า

หากว่าตามสถานที่กำเนิดแล้ว สงกรานต์นี้น่าจะมีกำเนิดที่ประเทศอินเดีย เพราะทราบว่าประเทศมีเทศกาลโฮลีมาหลายพันกว่าปีแล้วมากกว่ามีอาณาจักรไทยหลายร้อยปี สำหรับประเทศนั้น เกิดขึ้นสมัยใดไม่ปรากฏชัด

คำถามที่ว่า เพราะเหตุใดประเพณีสงกรานต์ จึงมีอายุกลานานมาถึงปัจจุบันนี้
ตอบว่า

การที่ประเพณีสงกรานต์มีอายุกลายาวนานมาถึงทุกวันนี้ ก็เพราะว่า เป็นประเพณีที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะจริยธรรม คติธรรมที่แฝงอยู่ในประเพณีสงกรานต์มีมาก เช่นว่า

ปัญหา 3 ราศี ที่ว่าเขาราคีอยู่ที่ใด บ่ายราศีอยู่ที่ใด และคำราศีอยู่ที่ใด ตอบว่าตอนเขาราคีอยู่ที่ไบน้า ฉะนั้น เราต้องมีจริยธรรมด้วยการล้างหน้าแปลงพื้น รวมไปถึงการแต่งตัวให้เรียบร้อย จึงออกจากบ้านไปทำงาน ปัญหานี้แสดงให้เห็นว่าทุกคนต้องมีวินัยในตนเองในการแต่งกาย ตอนบ่ายตอบว่าราศีอยู่ที่หน้าอก ฉะนั้น เราจึงต้องมีจริยธรรมด้วยใช้น้ำลูบอก เพื่อให้ใจเย็น มีความอดทน ไม่โมโห โกรธง่าย ไม่ใจร้อนไปกับอากาศในตอนบ่ายที่ร้อน ๆ นั้น ตอนค่ำ ราศีอยู่ที่เท้า ฉะนั้น ก่อนนอนต้องมีจริยธรรมด้วยการล้างเท้าก่อน มิฉะนั้น เท้าเปื้อนจะทำให้ที่นอนสกปรก เป็นที่มาของเชื้อโรค

นอกจากนี้ การที่ประเพณีสงกรานต์นี้มีอายุยาวนานก็เพราะมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแฝงอยู่มากมาย เมื่อคนส่วนนับถือพุทธศาสนา ก็รู้ เข้าใจและปฏิบัติตามประเพณีนี้ก็เท่ากับว่าได้ปฏิบัติธรรมด้วย เช่นว่า ธรรมความกตัญญูกตเวทีของธิดาของท้าวทิลพรหมที่นำศิระของบิดามาสร้างน้ำเมื่อครบรอบปี เป็นที่ขอมมาของประเพณีรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ขอลูกหลาน ข้อนี้สำคัญมาก พระพุทธเจ้าตรัสว่า นิमितฺตํ สาธุ รูปานํ กตญญูกตเวทีตา แปลว่า การรู้คุณที่ผู้อื่นทำแก่เราแล้ว ทำตอบแทน เป็นเครื่องหมายของคนดี และถือว่า คนที่มีความตัญญูนี้เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะคนที่จะปฏิบัติได้อย่างนี้มีน้อยนั่นเอง

รายด้านที่ 2 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคกลาง ได้แก่ชุมชนวัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า หมูบ้านนี้ มีการเล่นอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

กิจกรรมสำคัญและมีชื่อเสียงคือการเล่นหาหย่างกัน โดยการนำไม้ไผ่สองท่อนเท่ากัน ทำกระบอกไม้เจาะคิบบคาไว้กลางลำไม้ไผ่นั้นให้ได้ขนาดเท่าฝ่าเท้าของตนแล้วขึ้นจี๋ โดยก้าวไปให้ยาว หากมีการแข่งขันกัน ถ้าใครก้าวได้ยาวเท่าไหร่ คนนั้นก็ชนะ

กิจกรรมที่สอง คือ การเล่นสะบ้า โดยนำผลสะบ้ามา แล้วทำหลุมไว้ ผู้แข่งขันอาจจะสองคน หรือสามคน หรือห้าคนก็ได้ จะนำสะบ้ามาตีตกลงหลุมนั้น ถ้าใครตีตกลงหลุมได้ก็ชนะ

กิจกรรมที่สาม คือการก่อเจดีย์ทราย โดยนำทรายมากองไว้แล้วก่อเป็นเจดีย์ ปั้นเป็นรูปสลักต่าง ๆ แล้วปักธงกระดาษลงที่เจดีย์นั้น เมื่อก่อเสร็จแล้วจะมีพิธีสงฆ์เจริญพุทธมนต์ เป็นการฉลองเจดีย์ และทำบุญประจำปี การนำทรายเข้าวัดนี้ถือคติว่า เป็นการทดแทนดินที่ติดเท้าเราไปจากวัด นั่นคือ แสดงให้เห็นว่า เรามีจริยธรรมที่จะไม่นำของจากวัดไปใช้ ถ้าฝ่าฝืนก็ถือว่าบาปหนัก ส่วนการเล่น ๆ อื่นนอกนั้นก็จะเป็นการร้องรำฟราเพลงกัน เป็นกลุ่ม ๆ บางแห่งผู้ชายจะเน้นการดื่มสุรา

คำถามที่ว่า ทำไมจึงแสดงผีตาโขนในประเพณี

ตอบว่า

การแสดงผีตาโขนนั้น ถือเป็นการเล่นที่ให้ความสนุกสนานอย่างหนึ่ง เรื่องนี้มีอยู่ว่า เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์นี้ ชาวบ้านแห่งนี้ จะมีการเล่น โดยตอนกลางวันหนุ่มสาวจะนำน้ำอบ น้ำหอมมาสรงพระพุทธรูปในวัด และสรงน้ำพระสงฆ์ เมื่อถึงเวลากลางคืนหนุ่มสาวก็ประดิษฐ์ประสาตดอกไม้ขนาดใหญ่ หามแห่ไปรอบ ๆ วิหารในวัด ผู้คนทั้งหลายก็แห่แหกันด้วยความสนุกสนาน มีเต้น ฟ้อน รำ ฟราเพลงกันยกใหญ่ ว่าแล้วก็ธรรมดาที่มีความสุข ความทุกข์ก็มาคู่กัน ขณะที่คนกำลังสนุกอยู่นั้น ผีตาโขนก็ปรากฏกายด้วยรูปร่างประหลาด หน้ายักษ์ หน้ามารนานาชนิด เพื่อรอกให้คนตกใจ คนที่กำลังสนุกนั้นเมื่อเห็นผีก็ยอมกลัว โดยสัญชาตญาณก็จะวิ่งหนี

ดังนั้น คนโบราณจึงต้องเตือนลูกหลานเสมอว่า อย่าสนุกจนลืมตัว ต้องหาที่หนีที่ไล่ด้วย เมื่อผีหายตัวไป ผู้คนก็กลับมาสนุกกันอีก การที่มีผีตาโขนมาปรากฏรอกคนในยามเล่นสนุกเช่นนี้ ว่าตามปรัชญาธรรมแล้วก็คือ ตัวสติ ที่คอยเตือนไม่ให้คนเล่นสนุกสนานจนจนลืมอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ชีวิตซึ่งจะตกอยู่ในความประมาท

คำถามที่ว่า ทำไมจึงจัดพิธีสงฆ์พระในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

การสงฆ์พระนั้น ถือว่าได้อันสงฆ์มาก เท่ากับสงฆ์พระพุทธรูป โดยถือว่าทุกพิธีนี้ ต้องมีพิธีพระอยู่ด้วย

คำถามที่ว่า การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์เพื่อจุดประสงค์อะไร

ตอบว่า

การที่รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์นั้น มีจุดประสงค์ให้ได้โชคได้ชัย และเป็น การขอศีลขอพรจากท่าน อำนาจอวยชัยให้ลูกหลานมีสุขภาพกายใจดี มีความก้าวหน้าในหน้าที่การ งาน

คำถามที่ว่า เพราะอะไร เราจึงนิยมก่อเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

ก็เพราะถือเป็นการทดแทนที่ดินคิดให้เราออกจากวัดวาอารามไป และถือเป็นการก่อ เจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุพระธรรม บรรจุเครื่องบริวารของพระพุทธเจ้าด้วย

รายด้านที่ 3 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกระบวนการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคกลาง ได้แก่ชุมชนวัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอนองจาน จังหวัดอุทัยธานี ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ในวันแรก ที่ 13 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

ในวันนี้ตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บุพพการีชน ปล่อยนก ปล่อยปลา บางคนถือศีลกินเจ สายหน่อยก็สงฆ์พระสงฆ์และพระพุทธรูป ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ ต้นดอกไม้รอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้บ้านของตน

ปัจจุบันทางราชการเห็นความสำคัญของงานประเพณีสงกรานต์ที่มีต่อครอบครัว จึงได้ กำหนดให้วันที่ 13 เมษายนของทุกปี เป็นวันแห่งครอบครัวและผู้สูงอายุด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายให้ ผู้น้อยได้แสดงความกตัญญูต่อบุคคลผู้ใหญ่มาก และนอกจากแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ แล้ว ยังทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วย เพราะการทำบุญ อุทิศส่วนกุศลแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว

เนื่องจากมีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คนทำความดีจะไปเกิดในภพภูมิที่สุขสบาย คนทำชั่วจะไปเกิดในอบายภูมิซึ่งมีแต่ความทุกข์ทรมาน

คำถามที่ว่า ในวันที่ 2 ที่ 14 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเนา

ตอบว่า

วันนี้ ตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก พอสายแล้วก็รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ อ่านวอวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ กับการเล่นน้ำกัน การที่เรียกว่าวันเนานั้น เพราะเป็นเหตุของราศีมีกับราศีเมษโคจรมาทับกันพอดี

คำถามที่ว่า ในวันที่ 15 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเถลิงศก

ตอบว่า

วันนี้ตอนเช้าก็เหมือนสองวันแรก แต่จะเล่นน้ำกันหนักขึ้น เพราะเป็นวันสุดท้ายของสงกรานต์ ที่เรียกว่าวันเถลิงศกนั้น คือถือตามราศีเมษเคลื่อนย้ายจากราศีมีน ทำให้เกิดศักราชใหม่เป็นปีใหม่ของไทย แล้วมีการเฉลิมฉลองปีใหม่อีก

รายด้านที่ 4 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลของคติความเชื่อ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคกลาง ได้แก่ชุมชนวัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอนองจาง จังหวัดอุทัยธานี ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ประเพณีสงกรานต์นี้มีความเชื่อกันในเรื่องใดบ้าง

ตอบว่า

มีความเชื่อว่าเป็นปีใหม่ของไทยโบราณ เป็นการเปิดประตูนรก เปิดโลกนรกทั้งหมด ทำให้สัตว์นรกได้รับอาหารที่ญาติทำบุญอุทิศให้ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ชดจากที่ธิดาทั้ง 7 ของท้าวทนต์พรหมที่นำศีรษะของบิดาที่ทิ้งที่ไหนไม่ได้ เพราะจะเกิดความเดือดร้อน นำไปบรรจุไว้ที่เขาไกรลาส เมื่อรอบปีก็นำมาสรงน้ำ ประทักษิณ 3 รอบแล้วเก็บจึงเก็บไว้ที่เดิม

คำถามที่ว่า ปัญหา 3 ราศีที่ว่า ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ไหน ตอนบ่ายอยู่ที่ไหน และตอนเย็นอยู่ที่ไหน เราเชื่อในเรื่องนี้ว่าเป็นอย่างไร

ตอบว่า

เราเชื่อเรื่องนี้ว่า เป็นปัญหาจริยธรรมของเทวดาตามกัน คือคนเราต้องทำตนให้งามทั้งสามเวลานี้ด้วยการล้างหน้า แต่งตัวให้เรียบร้อยก่อนไปทำงาน น้ำลูบอกให้เย็นใจตลอดเวลาในทอบาย และล้างเท้าก่อนเข้านอนตอนกลางค่ำ

คำถามที่ว่า คิดว่า ปัญหา 3 ราศีนี้จะให้ประโยชน์อะไรต่อเรา และจะทำให้เรามีอะไรดีขึ้นบ้าง ตอบว่า

ปัญหา 3 ราศีนี้มีประโยชน์มาก ทำให้เรามีวินัยตนเอง รักความเรียบร้อย รักสะอาดในร่างกาย

คำถามที่ว่า ท่านคิดว่าอย่างไรที่ว่า เสียรของท้าวมหาพรหม เมื่อตัดแล้ว นำไปทิ้งที่ไหนก็ได้ แสดงให้เห็นถึงอะไรจะเกิดขึ้นกับชีวิต

ตอบว่า

จะทำให้เราเห็นว่า ถ้าเราไม่ปฏิบัติต่อมารดาบิดาที่ถือว่าเป็นดังพรหมด้วยการเลี้ยงดูเป็นต้นแล้ว จะได้รับความเดือดร้อน เพราะการนำพระเสียรของท้าวมหาพรหมไปทิ้งนั้นแสดงให้เห็นถึงการไม่กตัญญูต่อบิดามารดานั่นเอง

คำถามที่ว่า การปล่อยนกปล่อยปลาในประเพณีสงกรานต์นี้ มีความเชื่อกันอย่างไร

ตอบว่า

คติธรรมของการปล่อยนกปล่อยปลานั้น เรื่องมีอยู่ว่า มาณพสองพี่น้องออกจากบ้านมานาน แต่ด้วยความเชื่อในชะตาชีวิตจึงสำรวจชีวิตของทุกระยะ ก็มาถึงระยะที่ชะตาชีวิตขาดถึงขั้นตาย สองพี่น้องจึงพากันกลับบ้านลาพ่อแม่ก่อนตาย ก็เดินทางกลับบ้านในช่วงใกล้สงกรานต์ ระหว่างการเดินทางนั้นก็เห็นสระน้ำมีปลาเต็มสระแต่ใกล้จะแห้งขอดเพราะฤดูแล้งมาถึง เห็นปลาแค้นบ้างก็หายใจพะงาบ ๆ ใกล้ตาย บ้างก็ดิ้นพรวดพราดหัวซุกหัวซุนไปมา สองคนพี่น้องจึงพากันช้อนปลานั้นไปปล่อยในแม่น้ำ ปลาได้น้ำก็ดีอกดีใจ เพราะหมายถึงการได้ชีวิตใหม่ และไม่ตายเสียก่อนนี้

อานิสงส์มีจริง ให้ชีวิตแก่ท่าน แล้วท่านก็ให้ชีวิตแก่เรา สองพี่น้องนั้นเมื่อระยะเวลาชะตาชีวิตขาด ปรากฏว่าไม่ขาดตามที่ทำนายไว้ กลับอยู่สบายใจกว่าเดิม ไม่เคยย่ำก็ย่ำได้ สองพี่น้องก็เชื่อแน่นว่า เราได้ชีวิตในเวลาชะตาชีวิตขาดนี้ก็เพราะอานิสงส์การนำปลาในสระที่กำลังแห้งปล่อยลงน้ำแน่ ๆ ด้วยคติธรรมนี้ จึงเป็นที่นิยมปล่อยนก ปล่อยปลา ปล่อยเต่าเนื่องในวันเกิดของตน เพื่อให้อายุยืนยาวนาน และคติธรรมนี้ทางราชการถือเป็นวันประมงแห่งชาติด้วย มีพิธีปล่อยพันธุ์ปลาลงในน้ำทุกจังหวัดของไทยด้วย

คำถามที่ว่า ทำไมทางราชการจึงถือวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย และมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงน้ำ จะแสดงให้เห็นความเป็นมาเป็นไปอย่างไร

ตอบว่า

การที่ทางการถือวันสงกรานต์เป็นประมงแห่งชาตินั้น ก็เพราะถือคติที่มานพสองพี่น้องที่จะเคราะห์ร้ายถึงแก่ชีวิตได้ แต่ได้ช่วยนำปลาในสระหน้าแล้งที่น้ำกำลังแห้งไปปล่อยในแม่น้ำ ทำให้ปลานั้นได้อาชีวิตใหม่ที่รอดตายได้ โดยที่เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในวันสงกรานต์นี้ด้วย

รายด้านที่ 5 คุณค่าทางจริยธรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคกลาง ได้แก่ชุมชนวัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอนองจาง จังหวัดอุทัยธานี ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า คิดว่า ประเพณีสงกรานต์ มีคุณค่าและประโยชน์อย่างไรต่อเราบ้าง

ตอบว่า

ประเพณีสงกรานต์มีคุณค่าและประโยชน์คือ เป็นเทศกาลให้กำเนิดแก่วันต่าง ๆ หลายวัน กล่าวคือ วันประมงแห่งชาติ วันวันพญาวันน้อง (เพราะใครอยู่ที่ไหนก็มาพบหน้ากัน) วันกตัญญู กตเวที วันผู้สูงอายุ วันอภัยโทษแก่กัน

คำถามที่ว่า มีตัวอย่างอะไรที่แสดงให้เห็นว่า มีคุณธรรมจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

เมื่อถึงประเพณีนี้ เกือบทุกคนเกิดจิตสำนึก ที่ไปทำงานต่างบ้านต่างถิ่น ได้กลับบ้านพบพ่อแม่และญาติพี่น้องเพื่อกิจกรรมและแสดงออกทางธรรม ด้วยรดน้ำคำหัว ผูกข้อมืออวยชัย ทำบุญอุทิศส่วนกุศล ทอดผ้าป่าสร้างกุฏิศาลา เป็นต้น

คำถามที่ว่า เราจะสามารถสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้จากคุณค่าทางจริยธรรมที่ปฏิบัติตามประเพณีสงกรานต์ได้อย่างไรบ้าง เพราะอะไร

ตอบว่า

เราสามารถสร้างสมานฉันท์ให้เกิดได้จากประเพณีสงกรานต์ ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นวันอภัยโทษ จากการเล่นสนุกต่าง ๆ ที่ไม่ถือสา

คำถามที่ว่า การก่อเจดีย์หรือชนทรายเข้าวัดกัฏฐิ การนำไม้ค้ำยันต้นโพธิ์ไว้ตามวัดต่าง ๆ กดี จะมีผลให้เกิดบุญกุศลแก่ชีวิตเราอย่างไรบ้าง

ตอบว่า

การกระทำนี้มีประโยชน์ชีวิตคนมาก นอกจากมีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมของเราแล้ว ก็ยังเป็นคติให้เรามีอายุยืนยาวนานเหมือนความแข็งแกร่งของต้นโพธิ์ด้วย การก่อเจดีย์ทรายนั้น ถือว่าเป็นการทดแทนเมตตินิ ดินทรายที่ติดเท้าเราไป โบราณถือว่าเป็นบาปที่นำของวัดออกไปนอก ส่วนไม้ค้ำยันต้นโพธิ์นั้น ก็คือให้ชีวิตมันคงแข็งแรง ถ้าเป็นอายุก็ยืนยาว ไม่ตายเสียก่อนวัยอันควร เหมือนกิ่งก้านต้นโพธิ์ที่ได้ค้ำยันไว้ โบราณว่า คนที่อายุยืนนั้น ถือว่าเป็นคนมีบุญด้วย

คำถามที่ว่า เรื่องผีตาโขนที่ออกมาแสดงในประเพณีสงกรานต์นั้น ให้ข้อคิดอะไรแก่เราได้บ้าง ตรงกับหลักธรรมอะไรของพระพุทธเจ้าบ้าง ตอบว่า

ผีตาโขนนั้น โดยจะให้ข้อคิดว่า ธรรมดาประเพณีสงกรานต์นี้เกือบทุกที่จะเล่นสนุกสนานกันด้วยน้ำที่สาครดกัน นอกจากน้ำรดกันแล้ว ก็ยังมีผีตาโขนมาออกแสดงในเทศกาลสงกรานต์เพื่อหลอกคนที่กำลังสนุกสนานเกินพอดี บ้างที่ก็แสดงในวันออกพรรษา ข้อนี้ให้ข้อคิดเตือนใจแก่เราว่า ให้เราระวังระไวในการละเล่น อย่าเล่นจนเพลิน ลืมเป็นลืมตาย ให้รู้จักทางหนีทีไล่เมื่อเกิดภัยมา ดังนั้น ผีตาโขนก็คือตัวสตินั่นเอง ให้คนที่กำลังเล่นอย่างสนุกสนานนั้นไม่ประมาท ถ้าเล่นสนุกแล้วไม่มีความระมัดระวัง ก็จะตกอยู่ในความประมาท มีข้อเปรียบเทียบว่า คนที่ประมาทนั้นเหมือนกันคนตายแล้ว คือตายจากความดีความงาม หรือสิ่งที่จะพึงมีพึงได้ ถ้าไม่ประมาทก็เหมือนกันคนที่ไม่ตาย คือตื่นตัวอยู่เสมอ มีสติทุกเมื่อ ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย

กลุ่มประชากรที่ 2 : ภาคอีสาน

นางปนัดดา เสมามิ่ง นักศึกษาปริญญาตรี วิชาเอกพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคอีสาน ในวันที่ 9 เมษายน 2553 ได้แก่ชุมชนเมกใหญ่ อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี จำนวน 10 คน คือ

1. นายเสมียน มีสิงห์ อายุ 68 ปี อาชีพขาย
2. นางกัลยา กิมกาง อายุ 59 ปี อาชีพรับจ้าง
3. นายเขียว กิ่งกานต์ อายุ 75 ปี อาชีพราชการ
4. นางเสริมสวย เอ็มเอม อายุ 85 ปี อาชีพแม่บ้าน

5. นางละมุน ตันยา อายุ 58 ปี อาชีพรับจ้าง
6. นายเป็น กิลกาคำ อายุ 88 ปี อาชีพขาย
7. นายลำพอง กันบุตร อายุ 45 ปี อาชีพครู
8. นางเส้น ขาพา อายุ 66 ปี อาชีพเย็บผ้า
9. นางेमอน เชื้อคำ อายุ 66 ปี อาชีพกสิกรรม
10. นางศตวรรษ คำพอง อายุ 68 ปี อาชีพรับราชการ

รายด้านที่ 1 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลของประวัติและพัฒนาการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคอีสาน ได้แก่ชุมชนบ้านเม็กใหญ่ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีความเป็นมาอย่างไร

ตอบว่า

ประเพณีสงกรานต์พัฒนาการมาจากฮีตสิบสองคองสิบสี่ของประเพณีอีสาน ซึ่งประเพณีสงกรานต์ก็เป็นหนึ่งในฮีตสิบสองคองสิบสี่นี้ คือมีขึ้นในเดือนห้า หรือเดือนเมษายน แต่เดือนนี้เนื่องจากว่าอากาศร้อน ผู้คนก็อยากสนุกกับน้ำร้อน จึงแก้ปัญหาน้ำร้อนด้วยน้ำ ที่สุดแล้วก็ลดอาบน้ำและเล่นน้ำกัน เกิดคึกคะนองด้วยจินตนาการ ไล่กันบ้าง ตักน้ำเทรดกันบ้าง แกล้งทน้ำหกใส่กให้ผ้าเปียก คนที่แกล้งคนอื่นได้ก็ตั้งใจทำให้เกิดการหัวเราะ สนุกสนาน ไซโยโห่ร้องกัน เมื่อเห็นว่เล่นน้ำในที่ต่าง ๆ สนุกสนานเช่นนี้ คนหม่อมมากจึงนิยมลงแก้อากาศร้อนด้วยการลงเล่นน้ำ

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีกำเนิดมาอย่างไร

ตอบว่า

กำเนิดของสงกรานต์นั้น มีกำเนิดจากประเพณีสิบสองเดือนที่เรียกกันว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ เพราะเดือนนี้เสร็จการเก็บเกี่ยวข้าวกล้าในไร่นาแล้ว เมื่อคนภายหลังเกี่ยวข้าวไร่นากันหมดแล้ว ก็อยากสนุกสนานกัน บังเอิญว่าได้ข้อสรุปตกลงเล่นกันในเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อนพอดี ก็จึงเล่นน้ำกัน เมื่อกาลนานเข้าก็กลายเป็นประเพณี

คำถามที่ว่า ต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์เกิดขึ้นที่ไหนและเกิดตั้งแต่สมัยใดของชาติไทย ตอบว่า

สงกรานต์นี้น่าจะมีกำเนิดที่ประเทศไทยเพราะเป็นประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนไทยภาคอีสาน บางก็บอกว่ามีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดียตกทอดมาถึงประเทศไทย แต่ประเทศอินเดียเล่นด้วยสีผงแป้ง เรียกประเพณีนี้ว่า โฮลี มีมานานก่อนอาณาจักรไทยหลายร้อยปี บาง

คติบอกว่าเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัยนี้เอง บางคติบอกว่ามาจากมอญ จะเห็นได้นิยมเล่นกันมานานนับตั้งแต่ดินแดนต้นกำเนิดของไทยคือมณฑลยูนนาน เฉลว และพม่าไทยใหญ่

คำถามที่ว่า เพราะเหตุใดประเพณีสงกรานต์ จึงมีอายุกาลนานมาถึงปัจจุบันนี้

ตอบว่า

การที่ประเพณีสงกรานต์มีอายุกาลยาวนานมาถึงทุกวันนี้ ก็เพราะว่า เป็นประเพณีที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะจริยธรรม คติธรรมที่แฝงอยู่ในประเพณีสงกรานต์มีมาก เช่นว่า

- ปัญหา 3 ราศี
- การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่
- การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ
- เป็นวันกตัญญูกตเวทิตาธรรม

รายด้านที่ 2 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคอีสาน ได้แก่ชุมชนบ้านเม็กใหญ่ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า หมู่บ้านนี้ มีการเล่นอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

กิจกรรมสำคัญและมีชื่อเสียงคือการเล่น โกงกบกัน โดยการนำกะลามะพร้าวสองข้างเท่ากัน เจาะรูแล้วเชือกสอดให้ประมาณ 1 เมตร แล้วใช้กะลามะพร้าวนี้แทนรองเท้า และมีการแข่งขัน ใครก้าวได้ไกลกว่า คนนั้นก็ชนะ

กิจกรรมที่สาม คือการก่อเจดีย์ทราย โดยนำทรายมากองไว้แล้วก่อเป็นเจดีย์ ปั้นเป็นรูปสลักต่าง ๆ แล้วปักธงกระดาษลงที่เจดีย์นั้น เมื่อก่อเสร็จแล้วจะมีพิธีสงฆ์เจริญพุทธมนต์ เป็นการฉลองเจดีย์และทำบุญประจำปี การนำทรายเข้าวัดนี้ถือคติว่า เป็นการทดแทนดินที่ติดเท้าเราไปจากวัด นั่นคือ แสดงให้เห็นว่า เรามีจริยธรรมที่จะไม่นำของจากวัดไปใช้ ถ้าฝ่าฝืนก็ถือว่าบาปหนัก

กิจกรรมอื่น ๆ ที่นิยมเล่นกันอยู่คือ ลิขึงหลัก รำวงย้อนยุค เสือกินวัว อีบ้า ตัดคู่ สะบ้า ขาโทกเทก มอญซ่อนผ้า ซักเย่อ

แสดงผีตาโขน เพื่อหลอกคนที่เล่นสนุกสนานกันอย่างลืมนานเป็นลืมนาน ให้มีสติเวลาเล่นนั่นเอง

คำถามที่ว่า ทำไมจึงแสดงผีตาโขนในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

ผีตาโขน เป็นแสดงของคนเป็นมารร้าย เพื่อก่อกวน ชั่วอายุให้โทษให้เกลียดและกลัวกัน โดยใช้อุปกรณ์หน้ากากที่แต่งหน้าตา ทาผิวให้น่ากลัวน่าเกลียดที่สุดเพื่อก่อกวนกลุ่มคนที่กำลังสนุกสนานกัน คนที่กลัวนั้นจะวิ่งหนี โดยเฉพาะเวลากลางคืนคนจะระวังกันมาก ถ้าเปรียบเทียบแล้วก็เหมือนพญามารที่คอยผจญตอนใกล้ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั่นเอง

ในแง่หนึ่งของผีตาโขนคือ สร้างสีสัน ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเพณีสงกรานต์ คือให้มีเรื่องสนุกบ้างน่ากลัวบ้างปะปนกันไป ดังนั้น คนโบราณจึงต้องเตือนลูกหลานเสมอว่า อย่าสนุกจนลืมตัว ต้องหาที่หนีที่ไล่ด้วย เมื่อผีหายตัวไป ผู้คนก็กลับมาสนุกสนานอีก การที่มีผีตาโขนมาปรากฏหรือมีคนในยามเล่นสนุกเช่นนี้ ว่าตามปรัชญาธรรมแล้วก็คือ ตัวสติ ที่คอยเตือนไม่ให้คนเล่นสนุกสนานจนจนลืมอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ชีวิตซึ่งจะตกอยู่ในความประมาท

คำถามที่ว่า ทำไมจึงจัดพิธีสงฆ์นำพระสงฆ์ในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

การสงฆ์นำพระสงฆ์นั้น เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง เพราะธรรมดาหน้าร้อนนั้นพระสงฆ์ท่านก็ร้อนด้วย หากมีใครนำน้ำไปสงฆ์ท่าน ถือว่าได้านิสงส์มาก เท่ากับสงฆ์นำพระพุทธรูป นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ด้วย

คำถามที่ว่า การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์เพื่อจุดประสงค์อะไร

ตอบว่า

การที่รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ มีจุดประสงค์ให้เกิดความสุขกายสบาย เพราะถือว่าคนเฒ่าคนแก่เป็นคนมีบุญ มีอายุยืนยาวจากการดูแลรักษาความดีของตนเองไว้ ถือว่าท่านรู้ดีรู้ชั่วมาก่อนก็ถือว่าเป็นโอกาสของลูกหลานญาติมิตรจะนำความชุ่มเย็นมาให้ท่านสบายใจแล้วจะได้โชคได้ลาภ และเป็นการขอศีลขอพรจากท่าน อำนวยอวยชัยให้ลูกหลานมีสุขภาพกายใจดี มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานด้วย

คำถามที่ว่า เพราะอะไร เราจึงนิยมก่อเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

มีนัยหนึ่งคือ เพื่อสร้างพุทธศิลป์ให้เกิดขึ้น ถือเป็นการทำบูชาสักการะพระรัตนตรัย ด้วย อีกนัยหนึ่งถือเป็นการทดแทนเมื่อดินเม็ดทรายที่ติดเท้าเราออกจากวัดวาอารามไป จึงต้องนำมาทดแทน นอกจากนี้ยังเป็นการจำลององค์พระปรางค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุพระธรรมบรรจุเครื่องบริวารของพระพุทธเจ้าด้วย

รายด้านที่ 4 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกระบวนการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคอีสาน ได้แก่ชุมชนเม็กใหญ่ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ในวันแรก ที่ 13 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

ในวันนี้ตอนเช้าคนจะเข้าวัดกันก่อน เป็นการเริ่มต้นพิธีสงกรานต์ด้วยทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บุพพการีชน ปลอยนกปลอยปลา บางคนถือศีลกินเจ สายหน่อยก็สงฆ์พระสงฆ์และพระพุทธรูป ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ต้นดอกไม้รอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้บ้านของตน

คำถามที่ว่า ในวันที่สองที่ 14 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเนา

ตอบว่า

วันนี้ ตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก พอสายแล้วก็รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ อำนวยอวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ กับการเล่นน้ำกัน หรือปลอยนกปลอยปลาไปตามความเชื่อที่เป็นมงคล การที่เรียกว่าวันเนานั้น เพราะเป็นเหตุของราศีมีนกับราศีเมษโคจรมาทับกันพอดี

คำถามที่ว่า ในวันที่ 15 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเถลิงศก

ตอบว่า

วันนี้ตอนเช้าก็เหมือนสองวันแรกคือทำบุญตักบาตร แต่จะเล่นน้ำกันหนักขึ้น เพราะเป็นวันสุดท้ายของสงกรานต์ ที่เรียกว่าวันเถลิงศกนั้น คือถือตามราศีเมษเคลื่อนย้ายจากราศีมีน ทำให้เกิดศักราชใหม่ เป็นปีใหม่ของไทย แล้วมีการเฉลิมฉลองปีใหม่อีก

รายด้านที่ 3 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลของคติความเชื่อ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคอีสาน ได้แก่ชุมชนเม็กใหญ่ อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า ประเพณีสงกรานต์นี้มีความเชื่อกันในเรื่องใดบ้าง

ตอบว่า

มีความเชื่อว่าเป็นปีใหม่ของไทยโบราณ เป็นการเปิดประตูรอก ปลอ่ยสัตว์รอกทำให้สัตว์รอกได้รับอาหารที่ญาติทำบุญอุทิศให้ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ล่วงลับจากที่ธิดาทั้ง 7 ของท้าวทนต์พรหมที่นำศิระของบิดาที่ทิ้งที่ไหนไม่ได้ เพราะจะเกิดความเดือดร้อน นำไปบรรจุไว้ที่เขาไกรลาศ เมื่อรอบปีก็นำมาสงกรานต์ ประทับณ 3 รอบแล้วเก็บจึงเก็บไว้ที่เดิม

การปลอ่ยนกปลอ่ยปลาในประเพณีสงกรานต์นั้นก็เป็นการมงคลตามชนิดของสัตว์ ถือเป็นแต่่า ก็จะทำให้อายุเราขึ้น ถ้าเป็นปลาไหล ก็จะทำให้หน้าที่การงานขึ้นไหล ถ้าเป็นปลาดุกจะทำให้เรามุ่งมั่น อดทน ถ้าเป็นปลาสร้อยก็จะทำให้เรามีบิรวารมากมาย

คำถามที่ว่า ปัญหา 3 ราศีที่ว่า ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ไหน ตอนบ่ายอยู่ที่ไหน และตอนเย็นอยู่ที่ไหน เราเชื่อในเรื่องนี้ว่าเป็นอย่างไร

ตอบว่า

เราเชื่อเรื่องนี้ว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นปัญหาจริยธรรมของเทวดาตามกัน เป็นผลให้มนุษย์นำมาปฏิบัติ คนที่ปฏิบัตินั้นจะเป็นที่โปรดปรานของเทวดาอย่างมาก ทั้งนี้เพราะคนเราต้องทำตนให้งามทั้งสามเวลานี้ด้วยการล้างหน้า แต่งตัวให้เรียบร้อยก่อนไปทำงาน น้ำลูบอกให้เย็นตลอดเวลาในตอนบ่าย และล้างเท้าก่อนเข้านอนตอนกลางค่ำ

คำถามที่ว่า คิดว่า ปัญหา 3 ราศีนี้จะให้ประโยชน์อะไรต่อเรา และจะทำให้เรามีอะไรดีขึ้นบ้าง **ตอบว่า**

ปัญหา 3 ราศีนี้มีประโยชน์มาก เพราะทำให้เรามีวินัยตนเอง รักความเรียบร้อย รักสะอาดในร่างกาย เป็นเสน่ห์ต่อผู้พบเห็น ต่างกับคนที่แต่งตัวมอมแมม ไม่เรียบร้อย หน้าตาไม่ล้าง ผมไม่ตัดไม่หวียาวรุงรังไปหมด ใคร ๆ ก็ไม่อยากสนทนา ไม่อยากพบเจอด้วย

คำถามที่ว่า ท่านคิดว่าอย่างไรที่ว่า เศียรของท้าวมหาพรหม เมื่อตัดแล้ว นำไปทิ้งที่ไหน ก็ไม่ได้ แสดงให้เห็นถึงอะไรจะเกิดขึ้นกับชีวิต

ตอบว่า

เรื่องนี้มีความเชื่อกันว่า การนำเศียรของท้าวมหาพรหมไปนั้น ก็เท่ากับว่าไม่ให้ความเคารพท่าน การไม่เคารพนั้นก็เท่ากับว่า ปฏิบัติธรรม ก็จะได้รับความสะดวก รวดร้อน ทำมาหากินไม่เจริญก้าวหน้า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาถือพ่อแม่เป็นดังพรหม ถ้าเราไม่ปฏิบัติต่อมารดาบิดา ที่ถือว่าเป็นดังพรหมด้วยการเลี้ยงดูเป็นต้นแล้ว จะได้รับความเดือดร้อน เพราะการนำพระเศียรของ ท้าวมหาพรหมไปทิ้งนั้นแสดงให้เห็นถึงการ ไม่กตัญญูต่อบิดามารดานั่นเอง

คำถามที่ว่า การปล่อยนกปล่อยปลาในประเพณีสงกรานต์นี้ มีความเชื่อกันอย่างไร

ตอบว่า

เรามีความเชื่อการปล่อยนกปล่อยปลากันว่า จะทำให้อายุยืนยาว เพราะเชื่อว่าการให้ ชีวิตเขาก็เท่ากับยืดอายุของเราด้วย เราก็ลองคิดดูสระน้ำมีปลาเต็มสระแต่ใกล้จะแห้งขอดเพราะฤดูแล้งมาถึง เห็นปลาแค่นี้บ้างก็หายใจพะงาบ ๆ ใกล้ตาย บ้างก็ตื่นพรวดพราดหัวซุกหัวซุนไปมา สองคนพี่น้องจึงพากันช้อนปลานั้นไปปล่อยในแม่น้ำ ปลาได้น้ำก็ดีอกดีใจ เพราะหมายถึงการได้ชีวิตใหม่ และไม่ตายเสียก่อนนี้

อานิสงส์มีจริง ให้ชีวิตแก่ท่าน แล้วท่านก็ให้ชีวิตแก่เรา สองพี่น้องนั้นเมื่อระยะเวลา ชาติชีวิตขาด ปรากฏว่าไม่ขาดตามทำนายไว้ กลับอยู่สบายใจกว่าเดิม ไม่เคยอึดก็อึดได้ สองพี่น้องก็เชื่อแน่ว่า เราได้ชีวิตในเวลาชาติชีวิตขาดนี้ก็เพราะอานิสงส์การนำปลาในสระที่กำลังแห้งปล่อยลงน้ำแน่ ๆ ด้วยคติธรรมนี้ จึงเป็นที่นิยมปล่อยนก ปล่อยปลา ปล่อยเต่าเนื่องในวันเกิดของตน เพื่อให้อายุยืนยาวนาน และคติธรรมนี้ผลต่อทางราชการด้วย ซึ่งถือเป็นวันสงกรานต์เป็นประมงแห่งชาติ มีพิธีปล่อยพันธุ์ปลาลงในน้ำทุกจังหวัดพร้อมกันทุกจังหวัด

คำถามที่ว่า ทำไมทางราชการจึงถือวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย และมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงน้ำ จะแสดงให้เห็นความเป็นมาเป็นไปอย่างไร

ตอบว่า

การที่ทางการถือวันสงกรานต์เป็นประมงแห่งชาตินั้น ก็เพราะถือคติที่มานพสองพี่น้องที่จะเคราะห์ร้ายถึงแก่ชีวิตได้ แต่ได้ช่วยนำปลาในสระหน้าแล้งที่น้ำกำลังแห้งไปปล่อยในแม่น้ำ ทำให้

ปลานั้นได้อาชีวิตใหม่ที่รอดตายได้ คตินี้เป็นความเชื่อ แต่ทางการในฐานะที่ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีและเป็นแบบอย่างให้ราษฎร แม้จะเป็นช่วงหน้าแล้ง น้ำน้อยเท่า ๆ แต่ก็ถือเป็ฤกษ์ยามปล่อยพันธุ์ปลาลงแม่น้ำได้ ทั้ง ๆ ที่น่าจะปล่อยพันธุ์นี้ในฤดูฝน น้ำนองเต็มตะหรีงปลาจะมากกว่า

รายด้านที่ 5 คุณค่าทางจริยธรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคอีสาน ได้แก่ชุมชนบ้านเม็กใหญ่ อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า คิดว่า ประเพณีสงกรานต์ มีคุณค่าและประโยชน์อย่างไรต่อเราบ้าง

ตอบว่า

ประเพณีสงกรานต์มีคุณค่าและประโยชน์ เพราะเป็นเทศกาลให้กำเนิดแก่วันต่าง ๆ หลายวัน กล่าวคือ วันประมงแห่งชาติ วันพืชมงคล (เพราะใครอยู่ที่ไหนก็มาพืชมงคลกัน) วันกตัญญูทวดเทวี วันอภัยโทษแก่กัน โดยเฉพาะวันพืชมงคลนั้น จะเห็นว่า คนในต่างจังหวัดเข้ากรุงเทพหรือพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อทำงานหาเงินเป็นแรมปีแรมเดือน แต่เมื่อเทศกาลสงกรานต์แล้วจะลานายจ้างกลับบ้านกัน และทางการก็กำหนดเป็นหยุดทำงานให้หน้าและหลังวันสงกรานต์ 2-5 วัน ซึ่งแท้จริงแล้วเทศกาลสงกรานต์นี้จะเล่นที่ไหนก็สนุกที่นั่น การละเล่นก็คล้ายกันหรือเหมือนกันเลย ต่างออกไปบ้างเล็กน้อยแต่ละท้องถิ่น แต่เขาเลือกที่จะกลับบ้านของตนเพื่อพบพ่อแม่พี่น้องญาติมิตรสหาย ดังนั้น เทศกาลสงกรานต์มีคุณค่าจริยธรรมที่ทำให้คนปฏิบัติหน้าที่ตามหลักศัศกต่อกัน

คำถามที่ว่า มีตัวอย่างอะไรที่แสดงให้เห็นว่า มีคุณธรรมจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

เมื่อถึงประเพณีนี้ เกือบทุกคนมีจิตสำนึกในตัวเองด้วยการเรียนรู้ต่อ ๆ กันตามวัยตามรุ่นของอายุ ผู้เกิดก่อนก็เป็นแบบอย่างที่ดีของคนเกิดภายหลัง มีนิทานที่สื่อกันฟัง มีประสบการณ์อะไรก็นำมาเปิดเผย เกิดการเรียนรู้เป็นทอด ๆ อย่างนี้ ซึ่งต่างจากกฎหมายที่เด็ก ๆ ยังไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ต้องรอนโต

การปล่อยนกปล่อยปลานั้น ในเชิงจริยธรรม คุณธรรมเป็นการปลูกฝังให้คนรู้จักรักชีวิตอื่น ๆ ไม่ทำร้าย ทรมาณและฆ่าชีวิตอันหวงแหนนั้นไป ในทางพุทธศาสนากำหนดเป็นศีล 5 ข้อแรก ศีล 227 กำหนดเป็นปาราชิกข้อ 2 ก็แสดงว่าสำคัญ ถ้าใครประพฤติสมบุรณ์ก็แสดงว่ามีจริยธรรม คุณธรรมดีเลิศ

คำถามที่ว่า เราจะสามารถสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้จากคุณค่าทางจริยธรรมที่ปฏิบัติตามประเพณีสงกรานต์ได้อย่างไรบ้าง เพราะอะไร

ตอบว่า

เราสามารถสร้างสมานฉันท์ให้เกิดได้จากประเพณีสงกรานต์ ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นวัน อภัยโทษ จากการเล่นสนุกต่าง ๆ ที่ไม่ถือสาถื่น เราจะได้ยินเพลงก็พาร้องว่า กีฬา กีฬา เป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำให้คนให้เป็นคน คำนี้อยอดมาก คือการละเล่นด้วยกัน แสดงให้เห็นถึงความรักกัน ถ้าไม่รักกันจะเล่นด้วยกันไม่ได้ หรือไม่รักกันเลย แต่เมื่อได้เล่นด้วยกันแล้วก็จะรักกันมากขึ้น ถ้าผิดก็ให้อภัยกันด้วยดี

คำถามที่ว่า การก่อเจดีย์หรือชนทรายเข้าวัดก็ดี การนำไม้ค้ำยันต้นโพธิ์ไว้ตามวัดต่าง ๆ ก็ดี จะมีผลให้เกิดบุญกุศลแก่ชีวิตเราอย่างไรบ้าง

ตอบว่า

ความเชื่อนี้มีประโยชน์สิ่งแวดล้อมของเราด้วย การก่อเจดีย์ทรายนั้น ถือว่าเป็นการ ทดแทนเมื่อดิน ดินทรายที่ติดเท้าเราไป โบราณถือว่าเป็นบาปที่นำของวัดออกไปนอก ส่วนไม้ค้ำยัน ต้นโพธิ์นั้น ก็คือให้ชีวิตมันคงแข็งแรง ถ้าเป็นอายุก็ยืนยาว ไม่ตายเสียก่อนวัยอันควร เหมือนกิ่งก้าน ต้นโพธิ์ที่ได้ค้ำยันไว้

คำถามที่ว่า เรื่องผีตาโขนที่ออกมาแสดงในประเพณีสงกรานต์นั้น ให้ข้อคิดอะไรแก่เราได้บ้าง ตรงกับหลักธรรมอะไรของพระพุทธเจ้าบ้าง ตอบว่า

ผีตาโขนนั้น เกือบทุกที่จะนำออกแสดงในเทศกาลสงกรานต์เพื่อหลอกคนที่กำลัง สนุกสนานเกินพอดี บ้างที่ก็แสดงในวันออกพรรษา โดยจะให้ข้อคิดว่า ให้เราระวังระวังใน การละเล่น อย่าเล่นจนเพลิน ลืมเป็นลืมตาย ให้รู้จักทางหนีทีไล่เมื่อเกิดภัยมา ดังนั้น ผีตาโขนก็คือตัว สตินั่นเอง ให้คนที่กำลังเล่นอย่างสนุกสนานนั้นไม่ประมาท

กลุ่มประกรที่ 3 : ภาคเหนือ

พระครูสิริรัตนานุวัตร หัวหน้าโครงการวิจัย นางสุตาภัทร แสนเจริญ นางสิริสุกร์ ภาณุ อิศราภรณ์ ผู้ช่วยวิจัย สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคเหนือ วันที่ 14 เมษายน 2553 ได้แก่ ชุมชนบ้านบ่อภาค ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 10 คน คือ

1. นายที วิชา อายุ 51 ปี อาชีพเกษตรกร
2. นางจี อินสา อายุ 58 ปี อาชีพเกษตรกร

3. นายลอง ราชเพี้ยแก้ว อายุ 45 ปี อาชีพค้าขาย
4. นางจิก ราชเพี้ยแก้ว อายุ 50 ปี อาชีพแม่บ้าน
5. นางเปลื้อง พรหมมา อายุ 59 ปี อาชีพกสิกรรม
6. นายคำรณ อินแดง อายุ 78 ปี อาชีพกสิกรรม
7. นายลำพอง กันนาค อายุ 55 ปี อาชีพกสิกรรม
8. นางแหว ยพรม อายุ 68 ปี อาชีพเย็บผ้า
9. นายบาง เชื้ออ่อนปัสสา อายุ 67 ปี อาชีพกสิกรรม
10. นางวิน รางพอง อายุ 66 ปี อาชีพเย็บผ้า

รายด้านที่ 1 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลของประวัติและพัฒนาการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคเหนือให้คำสัมภาษณ์ ได้แก่ชุมชนบ้านบ่อภาค ตำบลบ่อภาค อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการประเพณี สงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีความเป็นมาอย่างไร

ตอบว่า

มาจากประเพณีฮิตสิบสองคลองสิบสี่ (ประเพณี 12 เดือน) ของไทยภาคอีสาน ซึ่งประเพณีสงกรานต์ก็เป็นหนึ่งในฮิตสิบสองคลองสิบสี่นี้ และเดือนนี้เป็นเดือนห้าหน้าร้อน จึงต้องการแก้ร้อนกัน จึงใช้น้ำเล่นกัน ดังนั้น จึงน่าจะมาจากแก้ปัญหาร้อนในหน้าแล้ง เพราะอากาศร้อนนี้ทำให้คนเป็นลมได้ง่าย ยิ่งถ้าเป็นเล่นอย่างแล้วเห็นไม่ดีเป็นแน่ ต้องมีเรื่องน้ำเกี่ยวข้องด้วยจึงปลอดภัย เหตุนี้จึงนิยมเล่นประกอบน้ำด้วย กาลนานมากกลายเป็นประเพณี สรุปแล้ว เกิดจากสภาพแวดล้อมให้ต้องมีน้ำประกอบการเล่นของคนหมู่มากด้วย

อันที่จริงแล้วประเพณีสงกรานต์หรือเทศกาลสงกรานต์ ถูกกำหนดขึ้นตามการดำเนินการโดยหลักเกณฑ์ในคัมภีร์ของพราหมณ์ ซึ่งรากเหง้ามาจากการสังเกตธรรมชาติและฤดูกาลผลิตของประภัสสร คือเริ่มต้นเตรียมการเพาะปลูกประมาณต้นเดือน ๕ หรือเดือนเมษายน เป็นวันเริ่มฤดูกาลใหม่หรือปีใหม่แห่งการทำมาหากินและพัฒนาจนกลายเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่และมีการละเล่นเพื่อเฉลิมฉลองปีใหม่นั้น

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีกำเนิดมาอย่างไร

ตอบว่า

กำเนิดของสงกรานต์ต้นนั้น ก็คล้ายกันกับความเป็นมา แต่เท่าความไปลึกกว่า เมื่อเสร็จจากการทำไร่นา กับข้าวใส่ยุ้งใส่ฉางแล้ว ก็เกิดจากการคนภายหลังเกี่ยวข้าวไร่นากันหมดแล้ว ก็อยากสนุกสนานกัน บังเอิญว่าได้ซื้อสรูปตกลงเล่นกันในเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อนพอดี ก็จึงเล่นน้ำกัน เมื่อกาลนานเข้าก็กลายเป็นประเพณี

ประเพณีสงกรานต์พัฒนามาจากความคิดและมาสู่กระบวนการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนได้ผลจะมีความผูกพันและรักษาไว้เป็นประเพณีอย่างเหนียวแน่น

คำถามที่ว่า ต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์เกิดขึ้นที่ไหนและเกิดตั้งแต่สมัยใดของชาติไทย ตอบว่า

สงกรานต์นี้น่าจะมีกำเนิดที่ประเทศอินเดียบ้าง ลาวบ้าง ตกทอดมาถึงประเทศไทย แต่ประเทศอินเดียเล่นด้วยสีผงแป้ง เรียกประเพณีนี้ว่า โฮลี มีมานานก่อนอาณาจักรไทยหลายร้อยปี บ้างก็บอกว่ามีกำเนิดมาจากลาวเพราะบ้านอยู่ติดกับแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านอำเภอด่านซ้าย นาแห้ว

ต้นกำเนิดจริง ๆ แล้วไม่ทราบที่เกิดที่ไหน แต่ในประเทศไทยเกิดมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย โดยมีจารึกที่วัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ)

คำถามที่ว่า เพราะเหตุใดประเพณีสงกรานต์ จึงมีอายุกาลนานมาถึงปัจจุบันนี้
ตอบว่า

การที่ประเพณีสงกรานต์มีอายุกาลยาวนานมาถึงทุกวันนี้ ก็เพราะว่า เป็นประเพณีที่ปฏิบัติพร้อมกันหลายประเทศนอกจากอินเดีย ลาวแล้ว ยังมีประเทศอื่นอีก เช่น เขมร เวียดนาม ประเพณีนี้ถือว่าเป็นประโชชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะจริยธรรม คติธรรมที่แฝงอยู่ในประเพณีสงกรานต์มีมาก เช่นว่า

- การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่
- ปัญหา 3 ราศี
- การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ
- เป็นวันกตัญญูกตเวทิตาธรรม

เพราะเป็นประเพณีที่มีคุณค่า สาระและความหมายแฝงอยู่ในตัวเรียกว่าเป็นแหล่งรวม หรือผลิตจริยธรรมที่ดีที่สุด ทั้งทางด้านครอบครัว สังคม ชุมชน และศาสนา จึงเป็นประเพณีที่คนไทยเรายึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเหนียวแน่น และพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน

รายด้านที่ 2 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคเหนือ ได้แก่ชุมชนบ้านบ่อภาค ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการจังหวัดพิษณุโลก ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า หมู่บ้านนี้ มีการเล่นอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

กิจกรรมสำคัญและมีชื่อเสียงคือต้นดอกฝ้าย โดยการชักไม้ไผ่มาสานให้เป็นดอกไม้ทรงประสาธหรือทรงพระปรางค์ หุ้มด้วยต้นก้านกล้วยเพื่อสะดวกแก่การเสียบดอกฝ้ายนั้น เมื่อถึงหัวค้ำกหามแห่รอบวัดกัน ระหว่างนั้นก็มีการฟ้อนรำกัน ประกอบกลอง ฆ้อง อย่างสนุกสนาน ถือว่าเป็นทำต้นดอกฝ้ายนี้เป็นเครื่องสักการะแทนดอกไม้บูชาพระรัตนตรัย

ส่วนการเล่นอื่น ๆ ที่เหมือนกับที่อื่น ๆ ดังกล่าวมา เช่น โกงกับที่ทำด้วยกะลามะพร้าว โดยนำกะลามะพร้าวสองข้างเท่ากัน เจาะรูไปแล้วเชือกสอดให้ประมาณ 1 เมตร แล้วใช้กะลามะพร้าวนี้แทนรองเท้า และมีการแข่งขัน ใครก้าวได้ไกลกว่า คนนั้นก็ชนะ

กิจกรรมที่สาม คือการก่อเจดีย์ทราย โดยนำทรายมากองไว้แล้วก่อเป็นเจดีย์ ปั้นเป็นรูปสลักต่าง ๆ แล้วปักธงกระดาษลงที่เจดีย์นั้น เมื่อก่อเสร็จแล้วจะมีพิธีสงฆ์เจริญพุทธมนต์ เป็นการฉลองเจดีย์ และทำบุญประจำปี การนำทรายเข้าวัดนี้ถือคติว่า เป็นการทดแทนดินที่ติดเท้าเราไปจากวัด นั่นคือ แสดงให้เห็นว่าเรามีจริยธรรมที่จะไม่นำของจากวัดไปใช้ ถ้าฝ่าฝืนก็ถือว่าบาปหนัก

แสดงผีตาโขน เพื่อหลอกคนที่เล่นสนุกสนานกันอย่างลืมหืมเป็นลืมหาย ให้มีสติเวลาเล่นนั่นเอง

การเล่นก็มีตามพื้นบ้าน เป็นการเล่นแบบพื้นบ้าน ส่วนการทำบุญใส่บาตรที่วัดในวันที่ 13-14-15 มีอยู่ตามเดิมตั้งรู้ความมาแล้ว ตอนบ่ายที่ 15 หรือ 16 ก็จัดพิธีสงฆ์พระภิกษุที่วัดแลอาบน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ผู้สูงอายุทั้งในวัดและตามบ้านของท่านผู้สูงอายุนั้น ๆ

คำถามที่ว่า ทำไมจึงแสดงผีตาโขนในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

การที่นำเสนอผิตาโชนในประเพณีสงกรานต์ของหมู่บ้านนี้ เพราะเป็นประเพณีใหญ่ ผู้คนพร้อมหน้าพร้อมตากันดี ไม่เหมือนประเพณีออกพรรษาที่คนน้อย ๆ ไปทำงานต่างถิ่น ไม่ค่อยกลับบ้านกัน ส่วนคดีเรื่องผิตาโชนนั้น ก็เหมือนกันกับทุกที่ คือ ผิตาโชน เป็นแสดงของคนเป็นมารร้าย เพื่อก่อวุ่นวายให้โกรธให้เกลียดและกลัวกัน โดยใช้อุปกรณ์หน้ากากที่แต่งหน้าตา ทาผิวให้น่ากลัวน่าเกลียดที่สุดเพื่อก่อก่อกวนกลุ่มคนที่กำลังสนุกสนานกัน คนที่กลัวนั้นจะวิ่งหนี โดยเฉพาะเวลากลางคืนคนจะระวังกันมาก ถ้าเปรียบเทียบแล้วก็เหมือนพญามารที่คอยผจญตอนใกล้ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั่นเอง

ในแง่หนึ่งของผิตาโชนที่ถือเหมือนกันคือ สร้างสีสันในประเพณีสงกรานต์ คือให้มีเรื่องสนุกบ้างน่ากลัวบ้างปะปนกันไป ดังนั้น คนโบราณจึงต้องเตือนลูกหลานเสมอว่า อย่าสนุกสนานลืมตัว ต้องหาที่หนีที่ไต่ด้วย เมื่อสืหายตัวไป ผู้คนก็กลับมาสนุกสนานอีก การที่มีผิตาโชนมาปรากฏหรือมีคนในยามเล่นสนุกเช่นนี้ คือตัวสติสัมปชัญญะ

เรื่องผิตาโชน คิดว่าเป็นคติธรรมที่ฉลาดของคนสมัยก่อนที่คิดพิธีผิตาโชนขึ้นมา เพื่เตือนสติลูกหลานที่สนุกสนานกันในวันสงกรานต์จนลืมเรื่องการทำบุญอุทิศบุญไปให้ปู่ตา ย่ายายที่ตายไปแล้ว

คำถามที่ว่า ทำไมจึงจัดพิธีสงฆ์นำพระสงฆ์ในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

การสงฆ์นำพระสงฆ์นั้น เป็นการชำระล้างมลทินในจิตใจของตน ถือพระสงฆ์สะอาดแล้วเราก็จะสะอาดด้วยบุญ และได้ทำบุญอย่างหนึ่ง

เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษที่อาจประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินพระรัตนตรัยโดยไม่รู้ตัว ทั้งนี้ก็เพื่อความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นกับตนและเป็นการแสดงความเคารพต่อปูชนียบุคคลผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

คำถามที่ว่า การรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์เพื่อจุดประสงค์อะไร

ตอบว่า

การที่รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ มีจุดประสงค์เพื่อขอพรให้เกิดความสุขกายสบาย เพราะถือว่าคนเฒ่าคนแก่เป็นคนมีบุญ มีอายุยืนวันละ มีศีลธรรมจากการดูแลรักษาความดีของตนเองไว้ ถือว่าท่านรู้ดีรู้ชั่วมาก่อนก็ถือว่าเป็นโอกาสของลูกหลานญาติมิตรจะนำความชุ่มเย็น

มาให้ท่านสบายใจ แล้วจะได้โชคได้ลาภ และเป็นการขอศีลขอพรจากท่าน อำนวยอวยชัยให้
ลูกหลานมีสุขภาพกายใจดี มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานด้วย

เพื่อการแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นการแสดงความอ่อนน้อม
ถ่อมตนเพื่อให้ท่านเหล่านั้นเมตตาและการที่ท่านอวยชัยให้พรก็เป็นการเตือนสติลูกหลานให้
ลูกหลานเริ่มต้นชีวิตใหม่ในปีใหม่

คำถามที่ว่า เพราะอะไร เราจึงนิยมก่อเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

มีนัยหนึ่งคือ เพื่อสร้างพุทธศิลป์ให้เกิดขึ้น เท่ากับว่าได้สร้างพระปรมาภิไธยจำลองที่บรรจุ
พระบรมสารีริกธาตุ หรือเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุพระอรหันต์อื่น ๆ ถือเป็นการทำบูชาสักการะพระ
รัตนตรัยด้วย อีกนัยหนึ่งถือเป็นการทดแทนเมื่อดินเมื่อดทรายที่ติดเท้าเราออกจากวัดวาอารามไป จึง
ต้องนำมาทดแทน

การก่อเจดีย์ทราย ก็ถือว่าเป็นการให้หนี้สงฆ์ด้วย เพราะว่าพื้นที่บริเวณวัดเป็นธรณีสงฆ์
การที่เราเข้าวัดออกวัดแต่ละครั้งอาจมีดินหรือทรายเกิดรองเท้าไปด้วย จึงเป็นกุศโลบายของคนรุ่น
ก่อน ที่ชักจูงคนให้เข้าวัดและทำเป็นประเพณีก่อเจดีย์ทรายขึ้น เพื่อนำทรายนั้นไปใช้ประโยชน์ใน
การก่อสร้างต่อไป

รายด้านที่ 3 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกระบวนการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคอีกเหนือ ได้แก่ชุมชนบ้านบ่อภาค อำเภอชาติตระการ
จังหวัดพิษณุโลก ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ในวันแรก ที่ 13 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

ปัญหานี้จะตอบเหมือนกันทุกที่ โดยในวันนี้ตอนเช้าจะเข้าวัดกันก่อน เป็นการเริ่มต้น
พิธีสงกรานต์ด้วยทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้นุพพากิริชน ปล่อยนกปล่อยปลา
บางคนถือศีลกินเจ สายหน่อยก็สงน้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูป ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ต้นประสา
รอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้บ้านของตน

แต่บางคนจะไปเที่ยวเยี่ยมญาติ ๆ หรือผู้ที่อยู่เคยที่บ้าน กินข้าวร่วมกันรับแจกขนมที่ทำ
กันขึ้นเอง ส่วนมากจะเป็นขนมกวน เช่น ข้าวเหนียวแดงหรือกอละแมเป็นต้น แล้วก็รดน้ำกัน

คำถามที่ว่า ในวันที่สองที่ 14 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเนา

ตอบว่า

วันนี้ ตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก พอสายแล้วก็รดน้ำคำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ อำนาจ อวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ กับการเล่นน้ำกัน หรือปล่อยนกปล่อยปลาไปตามความเชื่อที่เป็นมงคล จากนั้นก็มีการเล่นน้ำกัน รดน้ำหรือเล่นลูกข่างกัน ที่เรียกว่าวันเนานั้น เพราะเป็นเหตุของเรา มีกับราศีเมษ โจรมาทับกันพอดี

คำถามที่ว่า ในวันที่ 15 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเถลิงศก

ตอบว่า

วันนี้ตอนเช้าก็เหมือนสองวันแรกคือทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ ก่อเจดีย์ทราย แต่จะเล่นน้ำกันหนักขึ้น เพราะเป็นวันสุดท้ายของสงกรานต์ ที่เรียกว่าวันเถลิงศกนั้น คือถือตามราศีเมเคลื่อนย้ายจากราศีมีน ทำให้เกิดศักราชใหม่ เป็นปีใหม่ของไทย แล้วมีการเฉลิมฉลองปีใหม่มั่นด้วยการยิงสลุดหรือป็นขึ้นฟ้ากันยกใหม่เพื่อสัตว์เรือกอลาน

รายด้านที่ 4 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลของคติความเชื่อ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคเหนือ ได้แก่ชุมชนบ้านบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ประเพณีสงกรานต์นี้มีความเชื่อกันในเรื่องใดบ้าง

ตอบว่า

มีความเชื่อว่าเป็นปีใหม่ของไทยโบราณ เป็นประเพณีพบญาติพี่น้อง เป็นประเพณีเปิดโลกเทวดา โลกมนุษย์ โลกนรกให้เห็นกัน หรือเป็นประเพณีแห่งความรักกันทั่วไไว้ที่เดิม

การปล่อยนกปล่อยปลาในประเพณีสงกรานต์นั้นก็เป็นมงคลตามชนิดของสัตว์ ถือเป็นเต่า ก็จะทำให้อายุเราขึ้น ถ้าเป็นปลาไหล ก็จะทำให้หน้าที่การงานร้นไหล ถ้าเป็นปลาดุกจะทำให้เรามั่นมั่งม้น อดทน ถ้าเป็นปลาสร้อยก็จะทำให้เรามีบิรวารมากมาย นอกจากนี้ยังความเชื่อกันว่า เป็นบ่อเกิดจริยธรรม บ่อเกิดความรักความสามัคคี ความกตัญญูรู้คุณ และการให้อภัยซึ่งกันและกัน

คำถามที่ว่า ปัญหา 3 ราศีที่ว่า ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ไหน ตอนบ่ายอยู่ที่ไหน และตอนเย็นอยู่ที่ไหน เราเชื่อในเรื่องนี้ว่าเป็นอย่างไร

ตอบว่า

คิราสินี ทุกภาคที่ผ่านมามีคติเดียวกัน คือถือเป็นปัญหาของเทวดา ทำให้เรารู้ว่าเทวดาต้องรักษารัศมี เราเชื่อเรื่องนี้ว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นปัญหาจริยธรรมของเทวดาตามกัน เป็นผลให้มนุษย์นำมาปฏิบัติ คนที่ปฏิบัตินั้นจะเป็นที่โปรดปรานของเทวดาอย่างมาก ทั้งนี้เพราะคนเราต้องทำตนให้งามทั้งสามเวลาด้วยการล้างหน้า แต่งตัวให้เรียบร้อยก่อนไปทำงาน น้ำลูบอให้เย็นใจตลอดเวลาในตอนบ่าย และล้างเท้าก่อนเข้านอนตอนกลางค่ำ

บางคนมีความเชื่อว่า เป็นวิธีการสอนให้ผู้คนใส่ใจต่อสุขภาพและลักษณะของตนให้ดูดี แจ่มใส ใจไม่ร้อนไม่วุ่นวาย และความสะอาดปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

คำถามที่ว่า คิดว่า ปัญหา 3 ราศีนี้จะให้ประโยชน์อะไรต่อเรา และจะทำให้เรามีอะไรดีขึ้นบ้าง ตอบว่า

ปัญหา 3 ราศีนี้ถือว่าเป็นกุศโลบายที่เลิสอย่างหนึ่ง มีประโยชน์มาก เพราะทำให้เรามีวินัยตนเอง รักความเรียบร้อย รักสะอาดในร่างกาย คนที่แต่งตัวดีกับไม่แต่งตัว เราจะต้องให้คะแนนคนที่แต่งตัวเรียบร้อยแน่ ดังนั้น คนที่ทำราศีให้แก่ตนเองจะเป็นเสน่ห์ต่อผู้พบเห็น นอกจากนี้ ถือว่าเป็นเรื่องของความสะอาด เจริญตาเจริญใจ มีความงามด้านจิตใจ มีสุขภาพที่ดี มีบุคลิกลักษณะดี รู้กาลเทศะเป็นที่เคารพน่าเชื่อถือ

คำถามทำ ท่านคิดว่าอย่างไรที่ว่า เสียรของท้าวมหาพรหม เมื่อตัดแล้ว นำไปทิ้งที่ไหนก็ได้ แสดงให้เห็นถึงอะไรจะเกิดขึ้นกับชีวิต

ตอบว่า

เรื่องนี้ เกี่ยวกับข้อกับธรรม คือการนำเสียรของท้าวมหาพรหมไปทิ้งนั้น แสดงถึงการไม่เคารพนับถือท่าน คำว่าพรหมนั้น ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงบิดามารดา เมื่อทิ้งไปก็เท่ากับว่าทิ้งท่าน หมายถึงความไม่กตัญญูกตเวทิต ทำให้คนผู้ทิ้งนั้นเดือดร้อน แต่ถ้าจะให้อยู่เป็นสุขแล้ว ก็ต้องดูแลท่าน ความหมายเป็นอย่างนี้

คำถามที่ว่า การปล่อยนกปลาในประเพณีสงกรานต์นี้ มีความเชื่อกันอย่างไร

ตอบว่า

การปล่อยนกปล่อยปลานั้น ส่วนใหญ่จะนิยมปล่อยกันเนื่องในวันเกิด เพื่อเป็นการฉลองอายุที่อยู่มาได้ถึงวันนี้ ไม่ตายเสียก่อน และมีคติกันว่า ถ้าปล่อยนกปล่อยปลาแล้วจะทำให้อายุให้ตนเอง นอกจากนี้ยังมีเคล็ดในการใช้สัตว์ต่าง ๆ ปล่อยด้วย ถ้าเป็นปลาคูเชื่อกันว่าจะทำให้อายุยืนยาวนาน เพราะปลาคูทนทาน แข็งแรง อดทน

คำถามที่ว่า ทำไมทางราชการจึงถือวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย และมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงน้ำ จะแสดงให้เห็นความเป็นมาเป็นไปอย่างไร

ตอบว่า

การที่ทางการถือวันสงกรานต์เป็นประมงแห่งชาตินั้น ทุกภาคของประเทศไทยถือคติเดียวกัน คือเป็นตำนานจากคติที่มานพสองพี่น้องที่จะเคราะห์ร้ายถึงแก่ชีวิตได้ แต่ได้ช่วยนำปลาในสระหน้าแล้งที่น้ำกำลังแห้งไปปล่อยในแม่น้ำ ทำให้ปลานั้นได้อาชีวิตรอดตายได้ คตินี้เป็นควเชื่อ แต่ทางการในฐานะที่ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีและเป็นแบบอย่างให้ราษฎร แม้จะเป็นช่วงหน้าแล้ง น้ำน้อยแท้ ๆ แต่ก็ถือเป็นฤกษ์ยามปล่อยพันธุ์ปลาลงแม่น้ำได้ ทั้ง ๆ ที่น่าจะปล่อยพันธุ์นี้ในฤดูฝน น้ำนองเต็มตะหรั่งปลาจะรอดมากกว่า

รายด้านที่ 5 คุณค่าทางจริยธรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคเหนือ ได้แก่ชุมชนบ้านบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ท่านคิดว่า ประเพณีสงกรานต์ มีคุณค่าและประโยชน์อย่างไรต่อเราบ้าง

ตอบว่า

ต้องบอกว่า ประเพณีสงกรานต์มีคุณค่าและประโยชน์มาก ทั้งนี้นอกจากเป็นประเพณีให้กำเนิดแก่วันต่าง ๆ หลายวัน กล่าวคือ วันประมงแห่งชาติ วันพืชมงคล (เพราะใครอยู่ที่ไหนก็มาพบน้ำกัน) วันกตัญญูกตเวที วันอภัยโทษแก่กันแล้วยังถือเป็นวันกลับบ้าน วันครอบครัว วันสมานฉันท์และวันพบปะสังสรรค์อีกด้วย

โดยเฉพาะวันพืชมงคลนั้น จะเห็นว่า เมื่อถึงประเพณีนี้ คนในต่างจังหวัดที่เข้ากรุงเทพ หรือพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อทำงานหาเงินเป็นแรมปีแรมเดือน จะลานายจ้างกลับบ้านล่วงหน้าหลายวัน

เทียว ส่วนราชการเห็นความสำคัญประเพณีนี้ กำหนดให้เป็นวันหยุดต่อกันหลายวัน บางตรงกับวันเสาร์วันอาทิตย์ ถ้ามีปกติขึ้นก็ให้หยุดไปเลย ดังนั้น สรุปแล้วคือมีประโยชน์ ต่อครอบครัว ต่อชุมชน ต่อสังคม และต่อพระพุทธศาสนา

คำถามที่ว่า มีตัวอย่างอะไรที่แสดงให้เห็นว่า มีคุณธรรมจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์
ตอบว่า

ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี มีอะไรที่โบราณจารย์กำหนดมาก็ปฏิบัติตาม แล้วคุณธรรมจริยธรรมจะเกิดขึ้น บางครั้งเรื่องนี้เราจะเรียกว่าจิตสำนึกต่อวัฒนธรรมก็ได้ ด้วยการเรียนรู้ต่อ ๆ กันตามวัยตามรุ่นของอายุ ผู้เกิดก่อนก็เป็นแบบอย่างที่ดีของคนเกิดภายหลัง มีนิทานที่สื่อกันฟัง มีประสบการณ์อะไรก็นำมาเปิดเผย เกิดการเรียนรู้เป็นทอด ๆ อย่างนี้ ซึ่งต่างจากกฎหมายที่เด็ก ๆ ยังไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ต้องรอจนโต

จริยธรรม คุณธรรมในลักษณะหนึ่ง คือการปล่อยนกปล่อยปลานั้น การกระทำนี้เป็นการสร้างจิตพิสัย ปลูกฝังให้คนรู้จักรักชีวิตอื่น ๆ ไม่ทำร้าย ทรมาณและฆ่าชีวิตอันหวงแหนนั้นไป ในทางพุทธศาสนากำหนดเป็นศีล 5 ข้อแรก ศีล 227 กำหนดเป็นปาราชิกข้อ 2 ก็แสดงว่าสำคัญ ถ้าใครประพฤติสมบูรณ์ก็แสดงว่ามีจริยธรรม คุณธรรมดีเลิศ

แต่ที่เห็นแสดงออกตามพื้นกันอย่างง่าย ๆ คือด้วยการรดน้ำคำหัว มีการเคารพกราบไหว้สิ่งเคารพและผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต

คำถามที่ว่า เราจะสามารถสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้จากคุณค่าทางจริยธรรมที่ปฏิบัติตามประเพณีสงกรานต์ได้อย่างไรบ้าง เพราะอะไร

ตอบว่า

คำว่าสมานฉันท์นี้ เรียกได้อีกอย่างว่า ความสามัคคีในหมู่คณะ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความสามัคคี นำมาซึ่งความสุข เพราะที่สามัคคีกันแสดงว่ารักกัน ถ้าเกลียดกันจะไม่เข้าสู่หน้ากัน หันหลังให้กัน ไม่พูดไม่คุยกัน แต่เราสามารถสร้างสมานฉันท์ให้เกิดได้จากประเพณีสงกรานต์ ทั้งนี้เพราะถือว่า การเล่นด้วยกัน กินด้วยกันสามารถละลายทิฐิฐิมานะได้ และอภัยโทษแก่กัน เป็นยาวิเศษหม้อใหญ่ แก้กองกิเลสทำให้คนให้เป็นคน คำนี้อยอดมาก

คำถามที่ว่า การก่อเจดีย์หรือชนทรายเข้าวัดก็ดี การนำไม้ค้ำยันต้นโพธิ์ตามวัดต่าง ๆ ก็ดี จะมีผลให้เกิดบุญกุศลแก่ชีวิตเราอย่างไรบ้าง

ตอบว่า

จะได้อันสูงส่งมาก เพราะเชื่อกันว่าการนำดินทรายเข้าวัดนั้น จะให้เพิ่มพูนบุญลาภมากมายในชีวิตจนนับไม่ถ้วน ส่วนไม้ค้ำยันนั้น เชื่อกันว่า จะค้ำจะคูณทวีโชคลาภไปเรื่อย ๆ

คำถามที่ว่า เรื่องผีตาโขนที่ออกมาแสดงในประเพณีสงกรานต์นั้น ให้ข้อคิดอะไรแก่เราได้บ้าง ตรงกับหลักธรรมอะไรของพระพุทธเจ้าบ้าง

ตอบว่า

ผีตาโขนนั้น ถือกันว่าเป็นบุคลาธิษฐานจะให้ข้อคิดแก่เรา นั่นคือ เมื่อมีความสนุกสนานในประเพณีสงกรานต์นั้น สิ่งที่เจือปนกันมาคือความน่อกลัว ความทุกข์ทรมาน เป็นการให้สติแก่เราไม่ให้เราลืมตัวเมื่อสนุกนั่นเอง ในทางธรรม คือคำว่าไม่ประมาท

กลุ่มประชากรที่ 4 : ภาคใต้

คณะผู้ช่วยวิจัย สัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคใต้ ในวันที่ 5 เมษายน 2553 ได้แก่ชุมชนศรีโสภณ ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในวัน จำนวน 10 คน คือ

1. นายสิทธิธรรม อยู่วิษา อายุ 50 ปี อาชีพค้าขาย
2. นางจรัสศรี ธรรมเสน อายุ 55 ปี อาชีพกสิกรรม
3. นายบำรุง ราชเมือง อายุ 66 ปี อาชีพค้าขาย
4. นางสุขจิต เกล็ดแก้ว อายุ 56 ปี อาชีพแม่บ้าน
5. นางกิมลิ่ง แซ่พรหม อายุ 54 ปี อาชีพทำสวน
6. นายคำเมือง แดงสาม อายุ 67 ปี อาชีพทำสวน
7. นายสำเริง กันทะมาส อายุ 52 ปี อาชีพทำสวน
8. นายแวเพชร รักสยาม อายุ 65 ปี อาชีพกสิกรรม
9. นายบางพืด อ่อนแดง อายุ 68 ปี อาชีพทำสวน
10. นายประสาธ วทองมา อายุ 66 ปี อาชีพรับจ้าง

รายด้านที่ 1 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลของประวัติและพัฒนาการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคใต้ให้คำสัมภาษณ์ได้แก่ชุมชนศรีโสภณ ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีความเป็นมาอย่างไร

ตอบว่า

ความเป็นมาของสงกรานต์นั้น น่าจะมาจากการบรรจบกันของราศีเมษกับราศีมีน คนโบราณเชื่อกันเรื่องฤกษ์ยามอยู่แล้ว จึงทำการฉลองฤกษ์ยามนี้กัน แต่ราศีในช่วงเดือนนี้อากาศร้อนมาก คนจึงหาวิธีแก้ร้อนด้วยการเล่นกีฬาทางน้ำในหน้าร้อน

คำถามที่ว่า สงกรานต์มีกำเนิดมาอย่างไร

ตอบว่า

กำเนิดของสงกรานต์นั้น ก็คล้ายกันกับความเป็นมา เกิดขึ้นจากการเชื่อในเรื่องฤกษ์ยามของคนโบราณ ราศีประจำปี 12 ราศีก็มีส่วนสำคัญต่อชีวิตเหมือนกัน เพราะชีวิตจะดีหรือร้ายก็ขึ้นอยู่กับราศี ถ้าปีไหนชีวิตไปอยู่ในราศีช็อค ปีนั้นก็จะแย่ เจ็บป่วยตลอดปี แต่ปีไหนราศีตกเป็นประสาท ปีนั้นก็ดีขึ้น

คำถามที่ว่า ต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์เกิดขึ้นที่ไหนและเกิดตั้งแต่สมัยใดของชาติไทย **ตอบว่า**

สงกรานต์นี้น่าจะมีกำเนิดที่ประเทศไทยของเราเอง แต่ไม่ทราบว่ามีมานานมาสมัยใด

คำถามที่ว่า เพราะเหตุใดประเพณีสงกรานต์ จึงมีอายุกลานานมาถึงปัจจุบันนี้

ตอบว่า

เพราะเป็นประเพณีที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นแหล่งวัฒนธรรม จริยธรรม สร้างจิตสำนึกของคนได้ทุกระดับ และปัจจุบันนี้กำลังปฏิบัติในประเพณีนี้กันคืออยู่ และอีกอย่างประเพณีนี้ก็มีกิจกรรมการเล่นกันที่สนุกสนาน ร่วมสมัย ร่วมสังคม และทำบุญอุทิศส่วนกุศลถึงบุพพการีชน

รายด้านที่ 2 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคใต้ ได้แก่ชุมชนศรีโสภณ ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมในประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า หมู่บ้านนี้ มีการเล่นอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

กิจกรรมสำคัญและมีชื่อเสียงคือมีการแสดงเต้นรำโนราห์ สร้างน้ำพระพุทธรเจ้า สรน้ำพระสงฆ์ แห่ประสาทดอกไม้ แห่ประสารทผึ้ง ก่อเจดีย์ทราย รดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ แสดงผีตโชน

คำถามที่ว่า ทำไมจึงแสดงผีตโชนในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

ที่ภาคใต้มีการเล่นผีตโชนกันน้อยมาก แต่จะรู้จากภาคอื่น ๆ เช่นภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดเลย มีชื่อเสียงมาก และก็เข้าใจถึงประเพณีธรรมของเราดีพอทางอินเทอร์เน็ตบ้าง จากการไปเที่ยวมาบ้าง โดยเฉพาะจากลูกหลานที่มาเล่าให้ฟัง ก็สนุกสนานนะ ที่ถามว่าทำไมผีตโชน จึงมีในประเพณีสงกรานต์นี้ ก็คงจะให้เกิดความสนุกสนานในประเพณีสำคัญของไทยแน่ ๆ

คำถามที่ว่า ทำไมจึงจัดพิธีสงฆ์น้ำพระสงฆ์ในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

การสงฆ์น้ำพระสงฆ์นั้น ก็เพื่อให้พระสงฆ์ท่านได้ระบายกระหายคลายร้อน และเย็นสบายใจ นอกจากนี้ยังถือเป็นการชำระล้างมลทินในจิตใจของตน ถือว่าพระสงฆ์สะอาดแล้ว เราก็จะสะอาดด้วยบุญ และได้ทำบุญอย่างหนึ่ง

คำถามที่ว่า การรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์เพื่อจุดประสงค์อะไร

ตอบว่า

การที่รดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเอง เพราะถือว่าถ้าผู้ใหญ่ให้ศีลให้พรแล้ว ผู้น้อยก็จะมีโชคมีลาภ ถือกันว่าคนเฒ่าคนแก่เป็นคนมีบุญ มีอายุวัฒนะ มีศีลธรรมจากการดูแลรักษาความดีของตนเองไว้ ถือว่าท่านรู้ดีรู้ชั่วมาก่อนก็ถือว่าเป็นโอกาสของลูกหลานญาติมิตรจะนำความชุ่มเย็นมาให้ท่านสบายใจ

คำถามที่ว่า เพราะอะไร เราจึงนิยมก่อเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

การขนทรายเข้าวัดนั้น ถือคติโบราณว่าเป็นการใช้หนี้สงฆ์ คือถ้าเราคิดว่า ดินทรายติดเท้าเราไปนอกวัด ทำให้เราเป็นหนี้ได้ เราก็ควรนำกลับมาทดแทนเสีย จะไม่ได้ไม่เป็นหนี้

อีกอย่าง เป็นการปั้นรูปเคารพคือพุทธรูปเจ้าเพื่อเป็นอนุสรณ์ด้วย เท่ากับว่าได้สร้างพระปรารักษ์จำลองที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุพระอรหันต์อื่น ๆ ถือเป็น การทำบูชาสักการะพระรัตนตรัยด้วย

รายด้านที่ 3 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลด้านกระบวนการ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคใต้ ได้แก่ชุมชนศรีโสภณ ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ในวันแรก ที่ 13 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง

ตอบว่า

กิจกรรมที่ปฏิบัติกันในประเพณีสงกรานต์ ที่จะตอบเหมือนกันทุกที่ คือ ตอนเช้าจะเข้าวัดกันก่อน เป็นการเริ่มต้นพิธีสงกรานต์ด้วยทำบุญตักบาตร ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บุพพการีชน

ปล่อยนกปล่อยปลา

บางคนถือศีลกินเจ

สายหน่อยก็สงฆ์น้ำพระสงฆ์และพระพุทธรูป

ตอนเย็นก็เวียนเทียนแห่ต้นประสาทรอบ ๆ องค์พระประธานในวัดใกล้บ้านของตน

คำถามที่ว่า ในวันที่สองที่ 14 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเนา

ตอบว่า

วันนี้ ตอนเช้าก็ทำบุญตามปกติเหมือนแรก

พอสายแล้วก็รดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ อำนวยอวยพรต่อกันและกันพร้อม ๆ กับการเล่น

น้ำ

ปล่อยนกปล่อยปลาไปตามความเชื่อที่เป็นมงคล
การที่เรียกว่าวันเนานั้น เพราะราศีมีนกับราศีเมษโคจรมาบรรจบกันพอดี

**คำถามที่ว่า ในวันที่ 15 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง ทำไมจึง
เรียกว่าวันเถลิงศก**

ตอบว่า

วันนี้ตอนเช้าก็เหมือนสองวันแรกคือทำบุญตักบาตร แต่จะเล่นน้ำกันหนักขึ้น ที่เรียกว่า
วันเถลิงศกนั้น คือถือตามราศีเมษเคลื่อนย้ายจากราศีมีน คนโบราณถือว่าเป็นศักราชใหม่ จึงเป็นปี
ใหม่ของไทยมาก่อนที่จะเป็นพุทธศักราช แล้วมีการเฉลิมฉลองปีใหม่นี้

รายด้านที่ 4 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลของคติความเชื่อ

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคใต้ ได้แก่ชุมชนศรีโสภณ ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีสงกรานต์ ว่า

คำถามที่ว่า ประเพณีสงกรานต์นี้มีความเชื่อกันในเรื่องใดบ้าง

ตอบว่า

มีความเชื่อว่าเป็นปีใหม่ของไทยโบราณ เป็นรวมญาติ เป็นประเพณีทำบุญอุทิศส่วน
กุศลไปให้แต่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ถือว่าเป็นประเพณีเปิดโลก คือเปิดโลกนรก สัตว์นรกนั้นก็
จะได้รับส่วนบุญ ได้รับอาหารที่ญาติทำบุญอุทิศให้

มีความเชื่อกันอีกอย่างว่า การปล่อยนกปล่อยปลาในประเพณีสงกรานต์นั้นก็มงคล
ตามชนิดของสัตว์ ถือเป็นเต่า ก็จะทำให้อายุเราขึ้น เป็นต้น

**คำถามที่ว่า ปัญหา 3 ราศีที่ว่า ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ไหน ตอนบ่ายอยู่ที่ไหน และตอนเย็นอยู่
ที่ไหน เราเชื่อในเรื่องนี้ว่าเป็นอย่างไร**

ตอบว่า

คตินี้ทุกภาคที่ผ่านมามีคติเดียวกัน คือถือเป็นปัญหาของเทวดา ทำให้เรารู้ว่าเทวดา
ต้องรักษารัศมี เราเชื่อเรื่องนี้ว่า เป็นความศักดิ์สิทธิ์เพราะเห็นว่า แม้แต่เทวดายังต้องรักษารัศมี
มิฉะนั้น จะอยู่เป็นเทวดาลำบาก อาจจะตกสวรรค์ก็ได้ ธรรมชาติของเทวดานั้น เป็นของสูง ถ้ามนุษย์
ปฏิบัติได้ จะเป็นผลให้มนุษย์นั้นจะเป็นที่โปรดปรานของเทวดามาก ทั้งนี้เพราะคนเราต้องทำ

คนให้งานทั้งสามเวลานี้ด้วยการล้างหน้า แต่งตัวให้เรียบร้อยก่อนไปทำงาน น้ำดูบอกให้เย็นในตลอดเวลาในตอนบ่าย และล้างเท้าก่อนเข้านอนตอนกลางคืน

คำถามที่ว่า คิดว่า ปัญหา 3 ราศีนี้จะให้ประโยชน์อะไรต่อเรา และจะทำให้เรามีอะไรดีขึ้นบ้าง ตอบว่า

ปัญหา 3 ราศีนี้ถือว่าเป็นกุศโลบายที่เลศอย่างหนึ่ง มีประโยชน์มาก ทำให้เรารักความเรียบร้อย รักสะอาดในร่างกาย เราจะมีเสน่ห์ได้ก็เพราะเอาใจใส่ตัวเอง ปฏิบัติตนเองให้น่ารัก น่าเคารพทุกเมื่อ คนที่แต่งตัวดีกับไม่แต่งตัว เราจะต้องให้คะแนนคนที่แต่งตัวเรียบร้อยแน่ ดังนั้น คนที่ทำราศีให้แก่ตนเองจะเป็นเสน่ห์ต่อผู้พบเห็น ต่างกับคนที่แต่งตัวมอมแมม ไม่เรียบร้อย หน้าตาไม่ล้าง ผมไม่ตัดไม่หวียาวรุงรังไปหมด ใคร ๆ ก็ไม่อยากสนทนา ไม่อยากพบเจอด้วย

คำถามทำ ท่านคิดว่าอย่างไรที่ว่า เสียรของท้าวมหาพรหม เมื่อตัดแล้ว นำไปทิ้งที่ไหนก็ไม่ได้ แสดงให้เห็นถึงอะไรจะเกิดขึ้นกับชีวิต

ตอบว่า

เรื่องนี้ ที่นำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้เพราะเป็นของสูง ถ้ามองในแง่ธรรม แสดงถึงการเคารพนับถือท่าน คำว่าพรหมนั้น ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงบิดามารดา ท่านเป็นพรหมในบ้าน เมื่อทิ้งไปก็เท่ากับว่าทิ้งท่าน หมายถึงความไม่กตัญญูกตเวที ทำให้คนผู้ทิ้งนั้นเดือดร้อน แต่ถ้าจะให้อยู่เป็นสุขแล้ว ก็ต้องดูแลท่าน ความหมายเป็นอย่างนี้

คำถามที่ว่า การปลี่ยนกปลายในประเพณีสงกรานต์นี้ มีความเชื่อกันอย่างไร

ตอบว่า

คือให้ปลาได้ชีวิตใหม่ ในน้ำใหม่ เป็นเคล็ดให้ชีวิตเราเจริญก้าวหน้าขึ้นนั่นเอง คนที่มอายุยืนยาวนานนั้นถือเป็นคนมีบุญนะ ดังนั้นเราทุกคนก็อยากมีบุญ จึงทำให้อายุยืนเข้าไว้

ที่ตอบเหมือนกันทุกทีคือ คติเรื่องการปลี่ยนกปลี่ยนปลา นี้ มีคติมาจากประเพณีสงกรานต์ เป็นตำนานหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์นี้ จึงกลายเป็นว่า เมื่อถึงประเพณีสงกรานต์ท่านนั้นก็จะปลี่ยนกปลี่ยนปลากัน คตินี้ไม่ใช่ คือปลี่ยนได้ทุกโอกาส แม้แต่สระเคาะเคราะห์เพื่อต่อชะตาก็ปลี่ยนได้

คำถามที่ว่า ทำไมทางราชการจึงถือวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย และมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงน้ำ จะแสดงให้เห็นความเป็นมาเป็นไปอย่างไร

ตอบว่า

เพราะถือเคล็ดเอาในประเพณีสงกรานต์นี้จึงกำหนดเป็นประมงแห่งชาติ อีกอย่างหนึ่งคือทางการคงให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมนี้เหมือนกัน และการที่ทางการถือวันสงกรานต์เป็นประมงแห่งชาตินั้น ทุกภาคของประเทศไทยถือคติเดียวกัน คือคติที่มานพสองพี่น้องที่จะเคราะห์ร้ายถึงแก่ชีวิตได้ แต่ได้ช่วยนำปลาในสระหน้าแล้งที่น้ำกำลังแห้งไปปล่อยในแม่น้ำ ทำให้ปลานั้นได้ชีวิตใหม่ที่รอดตายได้ คตินี้เป็นความเชื่อ แต่ทางการในฐานะที่ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี และเป็นแบบอย่างให้ราษฎร แม้จะเป็นช่วงหน้าแล้ง น้ำน้อยแท้ ๆ แต่ก็ถือเป็นฤกษ์ยามปล่อยพันธุ์ปลาลงแม่น้ำได้ ทั้ง ๆ ที่น่าจะปล่อยพันธุ์นี้ในฤดูฝน น้ำนองเต็มตะหรั่งปลาจะรอดมากกว่า

รายด้านที่ 5 คุณค่าทางจริยธรรม

กลุ่มตัวอย่างประชากรภาคใต้ ได้แก่กลุ่มชนศรีโสภณ ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีสงกรานต์ว่า

คำถามที่ว่า ท่านคิดว่า ประเพณีสงกรานต์ มีคุณค่าและประโยชน์อย่างไรต่อเราบ้าง

ตอบว่า

ต้องบอกว่า ประเพณีสงกรานต์มีคุณค่าทางจิตใจอย่างมาก เพราะทำให้เกิดความสำนึกในวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ส่วนประโยชน์นั้น มีมากเหลือที่จะนับเหมือนกัน มีการละเล่นที่พื้นบ้านที่ถือเป็นมรดกตกทอดมาถึงลูกหลานปัจจุบันนี้

คำถามที่ว่า มีตัวอย่างอะไรที่แสดงให้เห็นว่า มีคุณธรรมจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์

ตอบว่า

ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ การรักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณี เป็นของดีมีค่าในตัว ดังนั้น อะไรที่โบราณจารย์ปฏิบัติมา คนรุ่นหลังควรปฏิบัติตาม เพราะคนโบราณถือประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ปกครองกันแทนกฎหมาย เพราะกฎหมายพึ่งมีมาภายหลังนี้เอง

มีจริยธรรม คุณธรรมสร้างจำสำนึกให้มีความเมตตา กรุณาต่อชีวิต มีการปล่อยนกปล่อยปลา ปลูกฝังให้คนรู้จักรักชีวิตอื่น ๆ ในทางพุทธศาสนากำหนดเป็นศีล 5 ข้อแรก ศีล 227 กำหนดเป็นปาราชิกข้อ 2 ก็แสดงว่าสำคัญ ถ้าใครประพฤติดิสเบรณก็แสดงว่ามีจริยธรรม คุณธรรมดีเลิศ

คำถามที่ว่า เราจะสามารถสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้จากคุณค่าทางจริยธรรมที่ปฏิบัติตามประเพณีสงกรานต์ได้อย่างไรบ้าง เพราะอะไร

ตอบว่า

คำว่าสมานฉันท์นี้ ตามภาษาแปลว่า ร่วมแรงร่วมใจกัน เรียกได้อีกอย่างว่า ความสามัคคีในหมู่คณะก็ได้ ทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเรื่องนี้มาก เพราะสามัคคีนำมาซึ่งความสุข

คำถามที่ว่า การก่อเจดีย์หรือขนทรายเข้าวัดก็ดี การนำไม้ค้ำยันต้นไม้โพธิ์ตามวัดต่าง ๆ ก็ดี จะมีผลให้เกิดบุญกุศลแก่ชีวิตเราอย่างไรบ้าง

ตอบว่า

มีอานิสงส์มากในการขนทรายเข้าวัด เพื่อจะได้ไม่เป็นหนี้สงฆ์ เป็นบาปติดตัวตลอดชาติ เพราะเชื่อกันว่าการนำดินทรายเข้าวัดนั้น จะให้เพิ่มพูนบุญลาภมากมายเช่นกองทราย ส่วนไม้ค้ำยันนั้น เชื่อกันว่า จะทำให้ดำรงอยู่ ไม่ให้สั่นไป และจะคุ้มทิว คือเพิ่มพูนบุญทวีไปเรื่อย ๆ

คำถามที่ว่า เรื่องผีตาโขนที่ออกมาแสดงในประเพณีสงกรานต์นั้น ให้ข้อคิดอะไรแก่เราได้บ้าง ตรงกับหลักธรรมอะไรของพระพุทธเจ้าบ้าง

ตอบว่า

ผีตาโขนนั้น จะให้ข้อคิดแก่เรา ให้สติ ให้เราไม่ประมาทในการทำงาน การเล่น การกินทุกอย่างที่ทำอยู่ เราต้องรู้ว่าทุกอย่างเป็นสิ่งที่มาคู่กัน เมื่อมีสุขก็มีทุกข์ตามมา ดังนั้น ผีตาโขน ก็คือตัวสติคือคำว่าไม่ประมาท

ข้อมูลที่กล่าวข้างต้นเป็นข้อมูลดิบ ซึ่งสามารถวิเคราะห์เชิงสรุปเป็นรายภูมิภาคของแหล่งข้อมูลในแต่ละกรอบแนวคิดได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 วิเคราะห์เชิงสรุปแต่ละภูมิภาค

รายการคำถาม	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคเหนือ	ภาคใต้
รายด้านที่ 1 ประวัติและการพัฒนาการ				
1.1 ประเพณีสงกรานต์ มีความเป็นมาอย่างไร	เกิดจากการละเล่นในภาคฤดูร้อน เมื่ออากาศร้อนจัดสนุกกันไม่ได้ นาน แต่เมื่อสนุกกันไปสาดน้ำก็ไป ก็จะทำให้สนุกได้นาน	เกิดจากประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่	มีความเป็นจากประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของไทยอีสาน	การฉลองฤกษ์ยามที่บรรจบกัน
1.2 ประเพณีสงกรานต์มีกำเนิดมาจากอะไร	เกิดจากการฉลองส่งท้ายปีเก่า ด้อนรับปีใหม่ด้วยการสรงน้ำที่สี่ เนื่องมาจากการสรงน้ำเสียรบกบิพรหม	เกิดจากประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่	การละเล่นในฤดูร้อน	คนเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม เมื่อราศี 2 ราศีมาบรรจบกันจึงการทำฉลอง
1.3 ต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์ เกิดขึ้นที่ไหนและเกิดตั้งแต่สมัยใดของชาติไทย	เกิดที่ประเทศอินเดีย	เกิดที่ประเทศไทย	3ที่ต้นกำเนิดที่ประเทศอินเดีย มีปรากฏตั้งแต่กรุงสุโขทัย	เกิดที่ประเทศไทย ไม่ทราบว่าสมัยใด

รายการคำถาม	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคเหนือ	ภาคใต้
1.4 เพราะเหตุใด ประเพณีสงกรานต์ จึงมีอายุกาลนาน มาถึงปัจจุบันนี้	เป็นประเพณี สอนจริยธรรม ให้คนเรามี ระเบียบวินัยใน ตัวเอง	มีคตินิยม จริยธรรมใน ประเพณี	เพราะมีคุณค่า มี สาระ ความหมาย	เพราะเป็น ประเพณีที่มี คุณค่าต่อสังคม
รายด้านที่ 2 กิจกรรม				
2.1 ที่หมู่บ้านนี้ มี การเล่นอะไรกัน บ้าง	มีการเล่นหา ห่วง สะบ้า ก่อ เจดีย์ทราย	เล่นโก่งกบ ก่อ เจดีย์ทราย ลิงชิง หลัก รำวงย้อน ยุค เสือกินวัว อี บ้า ตัดคู่ สะบ้า ขาโทกเทค มอญ ซ่อนผ้า ซักเยื่อ	แห่ปราสาทดอก ผึ้ง เล่นสะบ้า แสดงผีตาโขน สวดพระปริตร รอบหมู่บ้าน	ทำบุญตักบาตร ฟ้อนรำโนราห์ สรงน้ำพระ
2.2 ทำไมจึงแสดงผี ตาโขนในประเพณี สงกรานต์	เพราะเป็นสถิติ ที่คอยเตือนให้คน เล่นสนุกสนาน กันมีความ ระมัดระวังใน การเล่น	เป็นสถิติ และ สร้างสีสัน ส่งเสริมการ ท่องเที่ยว	เพื่อสร้างสีสัน ดึงดูดการ ท่องเที่ยว	เพื่อสนุกสนาน แปลกหูแปลกตา ดี
2.3 ทำไมจึงจัดพิธี สรงน้ำพระใน ประเพณีสงกรานต์	ได้บุญ ได้ความ สะอาดบริสุทธิ์	ได้อานิสงส์ และ สะเดาะเคราะห์	เพื่อเป็นสิริมงคล และขมาลาโทษ พระรัตนตรัย	เพื่อให้ได้บุญ ได้ ความเย็น และ สะอาด
2.4 การรดน้ำดำหัว ผู้หลักผู้ใหญ่ในวัน สงกรานต์เพื่อ จุดประสงค์อะไร	เพื่อขอศีลขอพร เอาโชคเอาชัยใน ปีใหม่	ขอโชคขอลาภ ขอศีลขอพร	ขอศีล ขอพร ขอ โชคขอลาภจาก ผู้ใหญ่	เพื่อให้เกิดสิริ มงคล ขอศีลขอ พร มีโชคมีลาภ

รายการคำถาม	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคเหนือ	ภาคใต้
2.5 เพราะอะไร เรา จึงนิยมก่อเจดีย์ ทรายในประเพณี สงกรานต์	เป็นการทดแทน ดินทรายที่ติดเท้า เรากลับบ้าน	สร้างพุทธศิลป์ บูชาพระ รัตนตรัย และ นำมาดินทรายมา ทดแทนที่ติดเท้า เราไป	สร้างพุทธศิลปะ และใช้น้ำสงฆ์	เป็นการ ชดใช้ หนี้สงฆ์
รายด้านที่ 3 กระบวนการ				
3.1 ในวันแรก ที่ 13 เมษายน ใน ประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกัน บ้าง	ทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล ก่อเจดีย์ทราย สรงน้ำพระ ร น้ำดำหัวผู้ใหญ่	ทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล ปล่อยนกปล่อย ปลา ถือศีลกินเจ สรงน้ำพระ	แสดงกิจกรรม ประจําหมู่บ้าน ตักบาตร มีการ ก่อเจดีย์ทราย	มีทำบุญตักบาตร ถือน้ำพระ มนต์ให้ว้พระ
3.2 ในวันที่สองที่ 14 เมษายน ใน ประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวัน เนา	ทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล สรงน้ำพระ ร น้ำดำหัวผู้ใหญ่	ทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศล ปล่อยนกปล่อย ปลา ถือน้ำพระ สรงน้ำพระ	เข้าทำบุญตัก บาตร สายหน้อย ก็ตกปลา หากุ้ง หอยม	ปฏิบัติ เช่นเดียวกันวันที่ 13 แต่เล่นน้ำกั หนักขึ้น
3.3 ในวันที่ 15 เมษายน ใน ประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกัน บ้าง ทำไมจึง เรียกว่าวันเถลิงศก	เป็นการเฉลิม ฉลองส่งท้ายปี เก่าต้อนรับปีใหม่	จัดพิธีเฉลิมฉลอง ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ ยิง ปืน โขโยโห่ร้อง	วันสิ้นสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ต้อง ฉลอง	ปฏิบัติเหมือน วันที่ 13-14 แต่มี การยิงปืนฉลอง โขโยโห่ร้อง

รายการคำถาม	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคเหนือ	ภาคใต้
รายด้านที่ 4 คติความเชื่อ				
4.1 ประเพณี สงกรานต์นี้มีความ เชื่อกันในเรื่อง ใดบ้าง	เป็นวัน เปิดประตูนรก สัตว์ในนรก ได้รับส่วนบุญ	เป็นวันปล่อยนก ปล่อยปลา เปิด ประตูนรก	เป็นวันเปิดโลก มนุษย์ เทวดา	เชื่อว่า เป็นวัน เปิด คือเปิดใจ เปิดโลกนรก สวรรค์
4.2 ปัญหา 3 ราศี ที่ว่า ตอนเช้า ราศี อยู่ที่ไหน ตอนบ่าย อยู่ที่ไหน และตอน เย็นอยู่ที่ไหน เรา เชื่อในเรื่องนี้ว่าเป็น อย่างไร	ปัญหาปรีชา ธรรม	เทวดามี จริยธรรม เพราะ ต้องรักษาธรรม	เทวดาก็ต้อง ปฏิบัติและสอน จริยธรรม	เข้าใจว่าเป็น ปรีชาธรรม และเทพกับธรรม นั้นมาคู่กัน
4.3 คิดว่า ปัญหา 3 ราศีนี้จะให้ ประโยชน์อะไรต่อ เรา และจะทำให้เรา มีอะไรดีขึ้นบ้าง	มีระเบียบวินัยใน ตัวเอง	ทำให้เรามีวินัย มากขึ้น	สร้างวินัยให้เกิด แก่ตนเอง	มีคุณค่าต่อเรา อย่างมาก เพราะ เป็นการสอนให้ คู่กับการปฏิบัติ คือเข้าเต็นจาก นอนล้างหน้า สอยน้ำลูบอก และคำก่อนเข้านอนให้ล้างเท้า

รายการคำถาม	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคเหนือ	ภาคใต้
4.4 ท่านคิดว่า อย่างไรที่ว่า เศียร ของท้าวมหาพรหม เมื่อตัดแล้ว นำไป ทิ้งที่ไหนก็ได้ แสดงให้เห็นถึง อะไรจะเกิดขึ้นกับ ชีวิต	ปรีศนาธรรม หมายถึงต้องดูแล พ่อแม่	เศียรพระพรหม เป็นของสูง จึง ต้องนำไว้ในที่ เหมาะสม	แสดงให้เห็นว่า ของสูง ต้อง รักษาอย่างดี	ธรรมดาเชื่อว่า พรหมนั้นเป็น ของสูง จึงต้อง ปฏิบัติอย่างดี ทั้ง ไม่ได้
4.5 เรื่องการปล่อย นกปลายปลาใน ประเพณีสงกรานต์ นี้ มีความเชื่อกันมา อย่างไร	ให้ชีวิตแก่เขา เรา ก็ได้อายุยืนยาว ออกไป	มีผลทำให้เราอายุ ยืนยาวด้วย	เชื่อว่ามีคติมา จากมานพน้อย มาพบเห็นปลา ในสระกำลังแห้ง ขอจึงนำไป ปล่อย มีผลทำให้ อายุยืนต่อไป	ก็ธรรมดาวันเปิด โลก แม้โลกของ ปลาก็ต้องเปิด ด้วย
4.6 ทำไม ทาง ราชการจึงถือวัน สงกรานต์เป็นวัน ประมงแห่งชาติด้วย และมีการปล่อย พันธุ์ปลาลงน้ำ จ แสดงให้เห็นความ เป็นมาเป็นไป อย่างไร	ถือคติจากการที่ มานพสองพี่น้อง ปล่อยปลาใน สระที่กำลังแห้ง น้ำ	การถือเป็นวัน ประมงแห่งชาติ นั้น เพราะได้คติ มาจากประเพณี สงกรานต์	เพราะคติในการ ปล่อยนกปล่อย ปลาจากวัน สงกรานต์นี้	เพราะถือคติจาก การจับปลาใน สระไปปล่อย แล้วทำให้รอด ปลอดภัย

รายการคำถาม	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคเหนือ	ภาคใต้
รายด้านที่ 5 คุณค่าจริยธรรม				
5.1 คิดว่า ประเพณี สงกรานต์ มีคุณค่า และประโยชน์ อย่างไรต่อเราบ้าง	มีคุณค่าในการ ให้กำเนิดวันต่าง ๆ เช่น ประมง วัน ผู้สูงอายุ	ทำให้เรามี จิตสำนึก และ สร้างการเรียนรู้ จากการปฏิบัติ ตามประเพณี	มีคุณค่าเพราะ สร้างจิตสำนึก	มีประโยชน์มาก กิจกรรม การละเล่น สอดคล้องกับ เวลาโอกาส
5.2 มีตัวอย่างอะไร ที่แสดงให้เห็นว่า มี คุณธรรมจริยธรรม ในประเพณี สงกรานต์	คนมีจิตสำนึกพากันกลับบ้านเกิด	คนทำบุญมากขึ้น ละเว้นจากการ มาสัตว์	พิธีรดน้ำ ดำหัว	เพราะมีการ ทำบุญ ให้ทาน รักษา ศิลปฏิบัติ ตามประเพณีได้ ดี
5.3 เราจะสามารถ สร้างความ สมานฉันท์ในชุมชน ได้จากคุณค่าทาง จริยธรรมที่ปฏิบัติ ตามประเพณี สงกรานต์ได้ อย่างไรบ้าง เพราะ อะไร	เมื่อรักกันก็เล่น ร่วมกันได้	เกิดความสามัคคี จากการ เล่นสนุก กัน	การเล่นอะไร ร่วมได้นั้น ก็ แสดงว่ารักกัน และพร้อมที่จะ สามัคคีกัน	ความสมานฉันท์ นำสุขมาให้
5.4 การก่อเจดีย์ หรือชนทรายเข้าวัด ก็น่าสนใจไหม ค่าย ดันโพธิ์ไว้ตามวัด ต่าง ๆ ก็น่าสนใจ จะมีผล ให้เกิดบุญกุศลแก่ ชีวิตเราอย่างไรบ้าง	การก่อเจดีย์ทราย ทำให้ทดแทนดิน ที่ติดเท้าไป ไม่ค่อย ยันดันโพธิ์ ทำให้ อายุยืนยาวนาน	ทำให้เราได้ ทดแทนทรายที่ ติดเท้าเราไป และมีคติให้อายุ ยืนยาว	จะได้โชคกลาง นับไม่ถ้วน เหมือนเมล็ด ทราย	ก่อเจดีย์ทรายใช้ หนี้สงฆ์ ไม่ค่อย ยันต์เพื่อให้ชีวิต มั่นคง

รายการคำถาม	ภาคกลาง	ภาคอีสาน	ภาคเหนือ	ภาคใต้
5.5 เรื่องผีตาโขนที่ออกมาแสดงในประเพณีสงกรานต์นั้น ให้ข้อคิดอะไรแก่เราได้บ้าง ตรงกับหลักธรรมอะไรของพระพุทธเจ้าบ้าง	ให้สติแก่เรา	ผีตาโขน ทำให้เรามีสติ ไม่ประมาทในการเล่น	ให้เข้าใจธรรมชาติว่ามีสว่างแล้วก็มีมืดแก่ ผีตาโขนอยู่ส่วนมืด	ให้ข้อคิดกับสิ่งที่มาคู่กันคือ ความสนุกกับความทุกข์ และให้สติกับความประมาท

ตามที่กล่าวมา ทำให้ทราบได้ว่า ประเพณีสงกรานต์เป็นทั้งประเพณีประจำชาติ และประเพณีท้องถิ่น การที่คิดว่าเป็นประเพณีของชาตินั้น ก็เพราะถือปฏิบัติกันทั้งภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคเหนือ และได้ทั่วประเทศ เนื่องจากว่าเมื่อถึงวันที่ 13,14,15 เมษายนของทุกปี ประชาชนชาวไทยทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศถือปฏิบัติประเพณีสงกรานต์นี้ โดยมีองค์ประกอบที่ทำร่วมกันหรือปฏิบัติเหมือนกัน ได้แก่ การทำบุญ สรงน้ำพระ และรดน้ำผู้ใหญ่ ในลักษณะต่าง ๆ ที่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ถือปฏิบัติแตกต่างกันไปตามสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะฉะนั้น เมื่อศึกษาประเพณีสงกรานต์ดังกล่าวจึงต้องพิจารณาลักษณะรูปแบบต่าง ๆ ที่แสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

การปฏิบัติตามประเพณีสงกรานต์ของคนไทยทั้งระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศนี้เป็นบ่อเกิดจริยธรรมต่างและจริยธรรมร่วมขึ้นมา แม้ว่าเป็นคตินิยมก็สามารถนำมาสร้างบุคลาธิษฐานแล้วถือปฏิบัติกัน เช่น ปัญหา 3 ราศีของท้าวมหาพรหม 3 องค์ถามกันว่า ตอนเช้า ตอนบ่ายและตอนค่ำ ราศีของคนเราตกอยู่ที่ส่วนไหนของร่างกาย เมื่อคิดแล้ว ก็เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์เดินดินไม่น่าเอื้อมถึง ควรจะนำกราบไหว้บนห้องบูชาหรือเซ่นไหว้ด้วยหัวหมู เป็ด ไก่ ผลไม้ ดังที่เครื่องเซ่นเทพเจ้าต่าง ๆ แต่ก็เปล่าเช่นนั้น หากแต่เป็นปัญหาจริยธรรมดี ๆ นี่เอง เพราะปัญหานี้สอนให้เราทุกรุ่นทุกวัย ทุกเพศมีวินัยในตนเอง จัดระเบียบให้กับตนเอง ให้รักสะอาด รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย รู้จักกาลเทศะในการแต่งกายเข้าสังคม การพูดการจา พฤติกรรมพฤติกรรมต่าง ๆ ก็ต้องศึกษาเรียนรู้

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระด้านประวัติ การพัฒนาการ กิจกรรม กระบวนการ และคติความเชื่อของประเพณีสงกรานต์ และเพื่อศึกษาคุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ โดยกำหนดขอบเขตกลุ่มประชากรสัมภาษณ์ทั้ง 4 กลุ่ม ๆ ละ 10 คน ใน 4 ภาคของประเทศ กล่าวคือ ภาคกลางกำหนดพื้นที่ชุมชนหนองขุนชาติ ต.หนองสรวง อ. หนองฉาง จ.อุทัยธานี ภาคเหนือกำหนดพื้นที่ชุมชนบ่อภาค ต.บ่อภาค อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก ภาคอีสาน กำหนดพื้นที่ชุมชนเม็กใหญ่ อ.หนองหาน จ.อุดรธานี ภาคใต้กำหนดพื้นที่ชุมชนศรีโสภณ ต.มะม่วงสองต้น อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ดำเนินตามแผนการวิจัย โดยกำหนดบทบาทในส่วนต่าง ๆ สำหรับลงพื้นที่ที่จะจัดเก็บข้อมูลตามรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ 2 บทบาท บทบาทสามัญ เป็นการทบทวนเอกสาร (Review Literature) เพื่อรวบรวมแนวคิดและผลงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือและกำหนดทิศทางวิจัย เป็นการสนทนาเบื้องต้นกับที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ร่วมวิจัยเพื่อปรับปรุงเครื่องมือและกรอบการศึกษาให้ชัดเจนเหมาะสมยิ่งขึ้น และออกแบบ และวางแผนจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยกำหนดประเด็นสัมภาษณ์ในด้าน ประวัติการพัฒนาการ กิจกรรม กระบวนการ คติความเชื่อของประเพณีสงกรานต์ และคุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ ในส่วนบทบาทปฏิบัติการ ได้ลงพื้นที่ตามกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ได้จัดทำทะเบียนประวัติผู้ให้สัมภาษณ์ โดยระชื่อ อายุ หน้าที่ในหมู่บ้าน / ชุมชน ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากร ได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ในลักษณะความเรียงตามแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ

การเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างและหน่วยวิเคราะห์ จะใช้วิธีประสานงานกับ ผู้ใหญ่บ้าน หรือพระสงฆ์ในวัดใกล้หมู่บ้าน คัดเลือกบุคคลที่มีอายุมากพอสมควร มีความเข้าใจเรื่องประเพณีสงกรานต์ ถ้าเป็นไปได้แล้ว ถ้าเป็นนักร้อง นักแสดง ศิลปิน หรือนักบวชเก่าได้ก็ยิ่งดีมาก เพราะเขาเหล่านี้อยู่ในวงจรการค้นคว้าตำนาน การใช้ตำนานต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เมื่อได้บุคคลผู้คงแก่เรียนในด้านสงกรานต์แล้ว ก็กำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อจัดกลุ่มเสวนา ในส่วนหน่วยการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วางแผนในการจัดทำหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลเป็นหมวดหมู่ของแต่ละภาค และแยกย่อยลงไปเรื่อย ๆ ตามเนื้อหาซึ่งตอนที่ 1 เป็นข้อส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์ แต่ในส่วนที่ 2 ที่จะกล่าวต่อไปนี้คือ ส่วนเนื้อหาสาระ แบ่งเป็น 5 ารายด้าน คือ

รายด้านที่ 1 ประวัติและพัฒนาการ มี 4 ประเด็นคำถาม คือ

- 1.1 คำว่าสงกรานต์ มีความเป็นมาอย่างไร
- 1.2 ประเพณีสงกรานต์มีกำเนิดมาจากอะไร
- 1.3 ที่ต้นกำเนิดของประเพณีสงกรานต์เกิดขึ้นที่ไหนและเกิดตั้งแต่สมัยใดของชาติไทย
- 1.4 เพราะเหตุใด ประเพณีสงกรานต์ จึงมีอายุกาลนานมาถึงปัจจุบันนี้

รายด้านที่ 2 กิจกรรม มี 5 ประเด็นคำถาม คือ

- 2.1 ที่หมู่บ้านนี้มีการเล่นอะไรกันบ้างเมื่อถึงประเพณีสงกรานต์
- 2.2 ทำไมจึงแสดงผีตาโขนในประเพณีสงกรานต์
- 2.3 ทำไมจึงจัดพิธีสงน้ำพระในประเพณีสงกรานต์
- 2.4 การรดน้ำคำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์เพื่อจุดประสงค์อะไร
- 2.5 เพราะอะไร เราจึงนิยมก่อเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์

รายด้านที่ 3 กระบวนการ

- 3.1 ในวันแรก ที่ 13 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง
- 3.2 ในวันที่สองที่ 14 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเนา
- 3.3 ในวันที่ 15 เมษายน ในประเพณีสงกรานต์ มีการทำอะไรกันบ้าง ทำไมจึงเรียกว่าวันเถลิงศก

รายด้านที่ 4 คติความเชื่อ

- 4.1 ประเพณีสงกรานต์นี้มีความเชื่อกันในเรื่องใดบ้าง
- 4.2 ปัญหา 3 ราศีที่ว่า ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ไหน ตอนบ่ายอยู่ที่ไหน และตอนเย็นอยู่ที่ไหน เราเชื่อในเรื่องนี้ว่าเป็นอย่างไร
- 4.3 คิดว่า ปัญหา 3 ราศีนี้จะให้ประโยชน์อะไรต่อเรา และจะทำให้เรามีอะไรดีขึ้นบ้าง 4 . 4 ท่านคิดว่าอย่างไรที่ว่า เสียรของท้าวมหาพรหม เมื่อตัดแล้ว นำไปทิ้งที่ไหนก็ได้ แสดงให้เห็นถึงอะไรจะเกิดขึ้นกับชีวิต
- 4.5 เรื่องการปล่อยนกปล่อยในประเพณีสงกรานต์นี้ มีความเชื่อกันมาอย่างไร
- 4.6 ทำไม ทางราชการจึงถือวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย และมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงน้ำ จะแสดงให้เห็นความเป็นมาเป็นไปอย่างไร

รายด้านที่ 5 คุณค่าทางจริยธรรม

- 5.1 คิดว่า ประเพณีสงกรานต์ มีคุณประโยชน์อย่างไรบ้าง
- 5.2 มีตัวอย่างอะไรที่แสดงให้เห็นว่า มีคุณธรรมจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์

5.3 เราจะสามารถสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้จากคุณค่าทางจริยธรรมที่ปฏิบัติตาม ประเพณีสงกรานต์ได้อย่างไรบ้าง เพราะอะไร

5.4 การก่อเจดีย์หรือขนทรายเข้าวัดก็ดี การนำไม้ค้ำยันต้นไม้ไว้ตามวัดต่าง ๆ ก็ดี จะมีผลให้เกิดบุญกุศลแก่ชีวิตเราอย่างไร

5.5 เรื่องผีตาโขนที่ออกมาแสดงในประเพณีสงกรานต์นั้น ให้ข้อคิดอะไรแก่เราได้บ้าง ตรงกับหลักธรรมอะไรของพระพุทธเจ้าบ้าง

ภายหลังลงพื้นที่ได้ข้อมูลแล้วจะนำมาเรียบเรียงหาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติและพัฒนาการ ลักษณะกิจกรรม ประเภทกิจกรรม กระบวนการในแสดงกิจกรรมแต่ละอย่าง รวมถึงคุณค่าทางจริยธรรมที่จะมีอยู่ในประเพณีสงกรานต์ จากนั้นก็นำมาเรียงเป็นความเรียงที่ได้จากแบบ สอบสัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่าง (Focus Group Discussion) เป็นกระบวนการสังเคราะห์ผลตามกลุ่มประชากร